

278584

MONOGRAFIA
PAROCHEI ROMĂNEȘTI UNITE

DIN

TIMIȘOARA.

DE

IOAN BOROS
CANONIC-CUSTODE ȘI PRELAT PONTIFICIU, ECT.

TIPĂRIT LA IACOB CSENDES, TIMIȘOARA.

1907.

3150f

70666A
90-

MONOGRAFIA
PAROCHIEI ROMĂNEȘTI UNITE

DIN

TIMIȘOARA.

DE

IOAN BOROS

CANONIC-CUSTODE ȘI PRELAT PONTIFICIU, ECT.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201701253

TIPĂRIT LA IACOB CSENDES, TIMIȘOARA.
1907.

278584

Introducere.

Administrațiunea camerală din Timișoara cu d. 12 Iuliu 1781 avea propunere a făcut comisiunei aulice pentru incorporarea banatului la Ungaria, ca după ce în parochia gr. cat. a Timișoarei unirea nu progresează, acea parochie să se casseze, în urmarea căreia apoi biserica și locuința parochială de acolo să se transpună în posesiunea și folosința parochiei rom. catolice din Fabricul—Timișoarei, prin ce Erariul ar scăpa de sarcina susținerii Vicariului paroch, a cantorelui, a bisericii și s'ar cruța summa de 4000 fl. aplacidată pentru cauza missionară a Vicariatului timișan.

Propunerea aceasta reîmprospetată la 1784 și din partea Magistratului cetății libere Timișoara, ca succesoară în dreptul patronal, — la întrepunerea episcopului gr. cat. român Moise Dragosy de Oradea-mare sprijinită și din partea Comitatului Timiș, — a ramas nerealisată.

Provedința divină a voit așa, ca parochia unită a Timișoarei, amăsurat chemării sale originare să devină centrul lățirii și întăririi s. uniri în părțile banatice ale țerei noastre și astfel cu ade-vărat să se învrednicească a se numi mama parochiilor gr. cat. române din numitele părți, ce azi aparțin Diecesei gr. cat. române a Lugoșului. Sfatul cel neurnat și darul cel necuprins al acelei provedințe divine a luminat mintea, a mișcat inimile și a îndreptat voia urmașilor de drept patronal dela an. 1781, adeca a Magistratului cetății libere Timișoara, ca contrar tendințelor sulevate la 1781, — după 124 ani, adeca la 1905, din propria sa inițiativă să decidă învoindu-se, ca în locul bisericii vechi gr. cat. zidită la 1770, — parochia gr. cat. română a Timișoarei să intre în posesiunea și folosința bisericii vechi rom. cat. din suburbiul Fabric, pentru a căreia restaurare și adaptare după ritul bisericii noastre orientale a și aplacidat 14.000 cor.

Resoluția aceasta binefăcătoare a Patronatului, acceptată și din partea Episcopiei de Lugos și-a aflat complinire definitivă în actul consacării numitei biserici savarșită Dominecă la 25. Noembrie st. n. 1906 prin Inalt Preasânția Sa Dr. Vasile Hosszu episcop gr. cat. al Eparchiei Lugoșului.

Fiind-că actul sacru al consacării intru însemnătatea să deoparte cu drept cuvânt se poate considera de serbătoare nu numai a parohiei din Timișoara, ci și a tuturor parohiilor bănățene aparținătoare Diecesei gr. cat. a Lugoșului; — iară de-altă parte prin luarea în posesiune a bisericii celei noue, parohia unită-română a Timișoarei după esistența să de 161 ani, începe o viață nouă: aflatam cu dreptate și cu cuviință, ca spre a da trecutului tributul recunoștinții, iară viitoriului indemnul activității, din viața istorică a serbătoritei parohii să schițăm unele momente mai însemnate și deodată cu aceea să dăm o iconă despre starea presentă a acelei parohii.

Unirea in Timișoara.

Este fapt istoric, ca pre teritoriul vechiului bănat timișan deja pre la mijlocul veacului al 17-lea prin stăruințele ordurilor misionare ale Iesuiților și Franciscanilor-minoriți, între românii locuitori în deosebitele părți ale acelu teritor ca: în Lugoș, Caransebeș, Lipova, Ostrov (lângă Murăș), Chenecea, Comoriste, Varadia, Goruia, Gerliste, Forotic, Doman, Cuptoare, Călnic, Reșița, Secaș, Bratova și Slatina unirea în credință cu biserica apostolică a Romei era cunoscută și lătită așa că în unele din comunele numite vor fi existat și parohii de sine stătătoare.¹⁾

Dară ca atari mișcări de unire bisericască să se fi făcut drept și în Timișoara, — urme nu sunt. Aceasta este altcum ușor de esplicat, dacă recugetăm, ca începând dela 1553 până la 1717 adeca 164 ani Timișoara ca reședința bănatului a stat sub stăpânire turcească, despre care se știe ca a fost vrășmașă bisericii catolice, și mai mult ocrotea pre cei ce aparțineau bisericii resăritene schismatice, ori celei reformate.

Drept aceea începutul unirii bisericști, și prin urmare a înființării parohiei gr. cat. din Timișoara avem să-l căutăm

¹⁾ Vezi „Unirea“ 1894. Nru 26—30.

și-l și aflăm numai după anul 1717, adică după reocuparea Bănatului sub domnia glorioasă a familiei Habsburgice credincioase bisericii catolice; și în deosebi după restaurarea jurisdicției episcopiei rom. cat. a Cînadului preste părțile banatice, între anii 1724—1732.

După reocuparea Timișoarei dela Turci, întimplată la 17. Oct. 1716. atât comandantului Claudiu Mercy cât și episcopului rom. cat. — de Cînad — care până la 1722—1724. reședea în Segedin, între altele li s'a dat și acea instrucțiune dela curtea imperială, ca în contra tendințelor bisericesti-politice ale Calvinismului ocrotit de Turci, prin ocrotirea bisericii catolice și prin administrarea cu zel al creștinătății catolice reînviată, să consolideze unitatea domniei habsburgice în aceste părți lipsite foarte de credincioși ai bisericii catolice.

Spre atingerea acestui scop episcopului ajutorat din partea puterii lumesti i-stăteau întru ajutor misionarii ordului călugăresc al Jesuiților și al Franciscanilor, dintră cari, cei din urmă și pre timpul stăpânirii turcești purtau grija spirituală a puțineilor credincioși rom. catolici.

Activității acelor misionari cari în bisericile lor din Timișoara predicau și în limba poporului român și sârbesc este de a se mulțami, ca deja la un an după întimplata reocupare a Timișoarei, mulți dintră români și sârbi, cari locuiau în partea cetății numită »Palanca mare și mică«, ma chiar și în cetate, au primit s. unire a credinții, — întră cari a fost și preotul sârb gr. or., un călugăr bătrân ca de 60 ani, care mai 'nainte timp îndelungat functionase în Timișoara.

Ca dovadă îndirectă despre sustarea și consolidarea unirei în Timișoara se poate considera și rezultatul conferinții Corului episcopesc gr. or. ținută la an. 1722 sub presiul comandantului cetății, unde între altele s'a statorit, ca poporului gr. or. să fie permis a cerceta bisericile catolice, a lua parte la cele sfinte, a ținea sărbătorile și posturile acelei biserici, — ca tinerimea gr. or. să poată cerceta școlile catolice, ca cei ce se unesc să nu fie defaimați, orî chiar urmăriți, din partea gr. orientalilor, iară preoților schismatici să nu li se oprească de a conversa cu preoții catolici.

Dacă acestea s'au petrecut pre a cel timp când episcopul Cînadului reședea încă la Segedin, fără a avea jurisdicția preste Bănatul reocupat, a bună seamă că cu mult mai mare zel s'a

continuat activitatea lătirii s. uniri drept și în Timișoara, după ce acel episcop la anul 1723 și-a recâștigat acea jurisdicție, respective după ce cu reședința să s'a strămutat la Timișoara (1732).

Cumcă aievea aceasta a și urmat, se cunoaște din reprezentările Episcopului rom. cat. Adalbert L. B. de Falkenstein (1730—1739) date la curtea imperială.

Acel episcop, care pre sine se titulează episcop de rit latin și grec în reprezentarea să de d. 16 Nov. 1732. între altele, rugarea să, de a-și putea strămuta reședința la Timișoara, și — o motivează și cu aceea, ca de curând dintre gr. orientali mulți s'au unit, numărul cărova s'ar immulți dacă Episcopul ar reșede în Timișoara.

Iară în represântările sale de d. 24 Dec. 1732 și 25 Martie 1733 deja propune dotarea parochiilor dela erar, căci zice numai așa se va putea spera, ca nunumai să se susțină în credință puținei catolici, ci ca și șismaticii să se întoarcă la unire, despre cari într'altă reprezentare spune ca »numărul celor trecuți la unire cu biserica latină dela șisma grecească este deja de vr'o câteva sute«.

De cauza promovării s. uniri în mod special se ocupă același episcop în reprezentările sale din 1734 și 1735 prezentate la curtea imperială, făcând propuneri concrete cu privire la modalitatea acelei promovări, propuneri cari în multe puncte convin cu cele desfășurate în desele reprezentări ale Episcopului I. Innocențiu Klein.

Acele modalități culminează:

- a) în sistemizarea beneficiilor parochiale cu salare ficse dela erar, ce ar consta în bani gata, congruă 150 fl. și naturalii;
- b) în înființarea și dotarea unei episcopii gr. cat. independente provăzută cu presbiteriu de basilii și cu reședință;
- c) ușorarea credințioșilor gr. cat. de sarcini publice, și tractarea lor mai blândă și părințească.

Parochia gr. cat. în Timișoara.

Nisuiñelor acestora desvoltate de cătră misionari, — cultivate cu zel din partea Episcopului rom. cat. al Cianadului, părținite cu căldură de comandantul și guvernatorul Bănatului Engelshofen și Hamilton, promovate la curte prin secretariul aulic Benedict Neffcarn este de a se mulțami ince-

putul, constituirea, și mai apoi sistemisarea canonică independentă a parohiei gr. cat. a Timișoarei, realizată la anul 1737 împreună și cu alte parohii din părțile banatice.

Cumcă constituirea parohiei este deja cel puțin din an. 1735, se cunoaște din următoarele:

1. Comandantul cetății și guvernatoriul nou denumit: Hamilton în scrisoarea să de d. 30 Mai 1736 îndreptată din Viena către episcopul Falkenstein, în care acestuia îi da înviașune, ca în ce chip trebuie să lucre, ca la curtea împărătească să afle ascultare și aprobarea cauzei unirii, prin dotarea parohiilor, zice:

»Generalul Baron Engelshoffen cu ocasiunea venirii sale la Viena mi-a arătat conspectul a celor Protopopi, preoți, diaconi, clerici și seculari, cari, de un scurt timp încoace s'au înters la biserica rom. catolică cea ce este cauza, ca de câte-va luni așa de mulți s'au întors la adeverata religiune.

2. Episcopul Falkenstein urmând înviașunilor primite dela generalul Hamilton și secretariul aulic Neffcern cu d. 30 Mai și 6 Iuliu 1736 după ce premite, ca sub timpul păstoririi sale (1730—1739) număr nu puțin a preoților numiți popi-șismatici, — consemnarea cărora o și alătură la rugarea să — dela ritul grecesc s'a întors la unire cu biserica romană și mulți mireni cu ajutoriul darului ceresc, — lăpădându-se de schismă au îmbrățișat religiunea catolică mântuitoare, — cere sistemisarea respective dotarea acelor preoți.

3. Și cumcă aceasta de fapt așa a fost, se cunoaște din răportul consilierului dela administrația centrală din Timișoară cu numele De Jean care cu d. 24 Dec. 1735 arată generalului comandant Hamilton, ca doi preoți români și-a descoperit voința de a se uni; — iară cu d. 31 Dec. 1735 de nou scrie generalului Engelshoffen ca alți doi preoți s'au unit.

4. Iară îndeosebi cumcă parochia gr. cat. din Timișoară deja la 1735 s'a constituit în parochia de sine stătătoare dovedește împrejurarea ca Petronie Popovici primul preot cunoscut al Timișoarei la recomandarea și cererea episcopului rom. cat. al Cianadului la 29 Iulie 1735 prin episcopul gr. cat. de Munkács St. Olsavszky fu hirotonit de preot pentru Timișoara.

Dotarea și sistemisarea parohiei însă abia la 1737 a urmat, când acum numitul preot primind decret formal de denumire

dela Erar, din 1 Ianuar 1737 a fost dotat cu congruă anuală de 150 fl. o sumă mai mare de cât ori-care alt preot gr. cat. împreună dotat cu dînsul, din motiv ca preotul din Timișoara adeseori trebuie să facă excursiune de misionar și trebuie să primească la sine pre unii preoți ca să-i instrueze în cele ale credinții și modalitatea susținerii s. uniri.

Tendențe pentru sistarea parohiei.

Parochia Timișoarei până la 1781 a ramas neconturbată în rapoartele întemeierii sale originale.

La doi ani însă dela incorporarea Bănatului la Ungaria cu înființarea comitatelor: Caraș-Timiș și Torontal (1779) și la un an dela decretarea Timișoarei de cetate liberă regească (1780) adecă de loc după moartea parochului-vicar Nicefor Aron (1781) administrațiunea camerală banatică cu d. de 1-a Iuliu 1781 propune comisiunei aulice pentru încorporarea banatului, sistarea parohiei sub cuvânt, că după ce unirea în Timișoară nu progresează, încât afară de preot-vicar și cantor alți credincioși nu ar fi, susținerea Vicariului, a Cantorelui și a bisericii sunt numai spese înzădarnice.

Prin sistarea parohiei s'ar cruță cei 4000 fl. aplicadați pentru adaptarea casei vicariale, — biserica și casa parochială s'ar putea transpune în posesiunea și folosința romano-catolicilor din Fabrica Timișoarei.

Propunerea aceasta, după ce a trecut prin feliuritele dicasterii, ca cancelaria și camera aulică și locotenență regească ungurească, în urma reprezentării episcopului Moise Dragosy de dtu 18. Oct. 1781 față de parochie, a ramas neacceptată; iară față de sustarea Vicariatului cauza s'a ținut în suspenso.

Numitul episcop insistă mult pentru susținerea parohiei și a Vicariatului, motivând reprezentarea să cu aceea, ca dacă în Timișoara și în banatul timișan unirea nu s'a lățit după intențiunea fundațiunei cu Vicariatul, cauza au fost nu numai multele pedeci puse din partea sebilor gr. or., dară chiar și procedura auctorităților civile administrative, pentrucă nu s'a dus în sfârșit decretul înființării Vicariatului, adecă nu s'au aplicat cei doi misionari, cari după intențiunea împărătească aveau să iasă pre sate de a vesti unirea, nici că s'a realizat adaptarea casei vicariale.

La 1784 cestiunea sistării parohiei o sulevează judele și civii germani din Fabrica-Timișoarei, cari cu d. 31. Martie cer. ca dupăce parochul rom. cat. în lipsa casei parochiale șede în localul berăriei, ce este inconveniabil și parochia gr. cat. a Timișoarei numai pentru aceea s'ar fi înființat ca în cele din urmă să provadă pre criminaliști cari în vremile de mai nainte din tot banatul se transportau la Timișoara și dupăce în aceea parochie nu sunt decât 16 suflete în Fabrica, 3 în cetate și 2 în suburbiul Mehala: casa parochială, care stă din 3 chillii, culină, cămară și superedificate — să se dea parochului rom. cat. iară parochia unită din Fabrică să se transmită în alt loc.

În urmarea reprezentării episcopoești de d. 11. Mai 1789 dată la Locotenență, cauza iarăși se rezolvează favorabil pentru parochie.

La 1804 un locuitor din Timișoara cu numele Schramel cere de nou, ca biserica și casa parochială să-i se vînda lui. La reprezentarea energică a Episcopiei cererea iarăși se respinge.

Tentatu-s'a însă și la anul 1790 cassarea parohiei, dară tot înzădar, până-ce în urmă cu decretul regulării parochielor din dieceza Oradii-mari cu d. Buda 9 Aug. 1796 Nrul 17102 sustarea parohiei Timișoarei, ca una fundată la 1738 prin împăratul Carol, iară prin împărăteasa Maria Teresia aprobată și întărită, se susține și se confirmă. Vezi documentu A).

Viitoriul a adevărit valoarea și temeinicia motivului intonat în reprezentarea episcopoească din 1781, pentrucă de fapt mai ales începând din an 1826 parochia Timișoarei a devenit focalariul de unde s'au răspândit razele binefăcătoare ale s. uniri, întemeiîndu parochii în feliurite părți ale banatului și prin aceasta contribuînd la aceea, ca în locul întemeierii unei episcopii gr. cat. independente la 1738 în Uj-Moldova, după 115 ani la 1853 să se înființeze episcopia gr. cat. română a Lugoșului.

Vicariatul timișan.

Parochia Timișoarei drept pentrucă era în capitala administrațiunei camerale a părților banatice, dintru început s'a considerat ca o parochie de rang întâi.

Preoților constituiți în aceasta parochie era încredințată păstorirea misionară a parochiilor împrăștiate în deosebite părți ale Banatului ca: Fönlak (2 preoți), Chesint, Faget, Temerest,

Gladna (cu 2 preoți), Crassova (cu 2 preoți misionari), Muranî, Firegyház (Protopop), Fizes, Goleț, Comoriste, Cacova, Cadar, Vizma, Sacoșul-turcesc, și Serezani.

Aceia aveau să facă călătorii misionare, spre a se îngriji de cauza s. uniri de pre tot teritoriul Banatului, cea ce cumcă așa a fost dovadă ne este, ca d. e. Petroniu Petrovici parochul prim a murit în călătoria s'a întreprinsă prin părțile Orșovei; iarâ Petru Popovici din diecese Oradii-mari, numit la 1750 archidiacon, a luat parte la complanarea disensiunilor, escate în parochia Temeresti, între paroch și credincioși.

Deci parochul Timișoarei dintru început de fapt a esercitat puterea jurisdicțională de Protopop sau Archidiacon, carnia chiar din acest punct de vedere i stătea întru ajutor un alt preot secundar dotat dela erar, adese și doi; mai apoi pentru parochie era designată sistemizabrea de doi misionari stabili, mai ales dupăce înființarea unei episcopii gr. cat. independente decretată la anul 1738 cu reședința în Uj-Moldova, în urmarea resbelului din 1737 pentru austriaci sevâșit cu penderea Olteniei, — a rămas nerealizată.

Când însă cu decretul Impărătesei Maria-Terezia de d. 17 Novembre 1765 pentru gr. cat. să înființază Episcopia de Oradea-mare, sub jurisdicția careia să supun și părțile bănățene încă ne reincorporate la Ungaria, atunci totodată să statorește ca »dupăce părțile bănățene, dela reședința episcopiei sunt foarte depărtate, să se constituie pentru acel district »Vicariat« cu restricțiune condiționată ca de vicar să se denumească unul din cei doi parochi ținători de acel district adeca ori cel din Timișoara ori cel din Zabran.«¹⁾

Din decretul regese de d. 26 Iuliu 1776, comunicat pe calea concelariei aulice bohemică austriacă de d. 19 Iuliu 1777, acel vicariat s'a și înființat cu un vicar și doi misionari lângă el. Dotațiunea Vicariului s'a stătorit în bani gata 800 fl., în naturalii: 8 clăi fân și 90 meți²⁾ ovăs; pentru fiecare misionar în bani: 400 fl. 6 clăi fân și 60 meți ovăs.

¹⁾ Representarea episcop. de Oradea-mare de dt. 3 Ian. 1791.

²⁾ 1 meț = 60 litre.

Iară pentru adaptarea edificiului parochial din Timișoara, ca adecă în acela să fie locuință comoadă pentru vicar și cei doi misionari, s'a aplacidat 4000 fl.¹⁾

Dispoziția aceasta s'a aprobat apoi și prin decretul de întemeiere a Diecesei gr. cat. de Orade-mare cu dat. de 16 Febr. 1781 denumindusă de vicar parochul Timișoarei Nicefor Aron fratele lui Iacob Aron primul preposit al capitlului nou înființat dela aceeaș episcopie. Prin aceasta dispusețiune regească parochia Timișoarei a devenit reședința Vicariatului foraneu gr. cat. din părțile bănățene ale țării și deși nu întru toate după norma fundațiunii sale originare, dară în esență tot aceeaș a rămas până și încâtva după înființarea Diecesei gr. cat. română a Lugoșului.

Vicariatul acesta însă a avut scurtă viață, căci abia moare la 1781 cel din tain Vicar Nicefor Aron, — deși episcopia de Oradeu-mare în sensul fundațiunii regești cu d. de 20 Iuliu 1781 propune la curtea împărătească doi indivizi spre denumire, mai apoi la 2 Nov. 1781, 16 Maiu 1783, 5 Iuniu 1790 renoeste respective întregeste propunerea s'a, Vicar mai mult nu să denumește, căci în decretul regesc de d. 8 Iuliu 1790 să zice, ca causa constituirii Vicariului remâne în suspenso, și ca o recompensă, Archidiaconului părților bănățene pentru aceperirea speselor de cercetare a parachiilor unite din părțile bănățene din fundațiunea dotațiunei vicariale să aplacidează 400 fl. Adaptarea edificiului parochial pentru vicar și misionar nu să efeptuește, misionari nu să constitue, ci o parte din beneficiul statorit pentru acei misionari, adeca 400 fl. să dă pentru ameliorarea beneficiului parochiei Timișoara, adeca 200 fl. parochului 100 fl. cantorului iară 100 fl. pentru dotațiunea bisericii.

Biserica cea veche gr. cat. în Timișoara!

Pomenitu-sa mai sus ca la anul 1718 și în anii urmatori, în Timișoara sau facut miscări de unire, de fapt au și fost credincioși gr. catolici.

Oare aici credincioșii începând dela 1718 până la 1737 când mai întâiu s'a face pomenire de preot gr. cat. și respective până la 1770 când s'a edificat biseriçuța, gr. cat. de azi, avuta

¹⁾ Represent. episcopului M. Dragosy de dt. 5 Nov. 1776 și 14 Ian. 1777.

biserica, ori capelă deosebită, cu serviciul divin săvârșit de preoți gr. cat. ori doară a cercetat bisericile călugărilor Franciscani și Iesuiți, prin cari vor fi fost și grijii în cele spirituale, urme positive nu avem.

Considerând ca Impăratul Carol VI. a întemeiat în Timișoara ordul Iesuiților, carora la 1718 li s'a dat de biserica o moșeă turcească (azi biserica seminărială);

dupăce la 1718 spre a determina iurisdicțimea călugărilor Franciscani, față de Iesuiți, celor din tâiu li s'a incredințat îngrijirea în cele sufletești a celor uniți, serbi și români din suburbiile Palanca mare și Palanca mică unde până la 1755 când Franciscani au căpătat loc de biserica și de mănăstire, — iară la biserica Franciscanilor de provincia bosniacă s'a pus temelie la 1733 — biserica de azi a Piaristilor, carea abia la 1736 s'a terminat;

considerând ca biserica episcopescă rom. cat. numai la 1736 s'a început a să zidi, iară cea sârbească la 1748; considerând ca teritoriul suburbiului de azi, Fabrica-Timișoari până la 1727 a fost numai nește marăștini și râul Bega la acelaș an s'a început a se regula, precând însuși suburbiul Fabrica numai la 1744 s'a întemeiat și abia la 1765 să regulat; considerând ca episcopul cianadului Stanilovici în reportul său din 1740 despre visitațiunea canonică întreprinsă să caiește despre starea părăsită a preoților și bisericilor gr. cat. carea mai mult sa poate deplânge de cât a se commemora, intru cât în unele locuri nescari colibi de lut servesc de biserica, iară în alte locuri nici de acele un sunt, prin urmare așa cred să fi fost și localul cultului divin gr. cat. din Timișoară, căci de era alt cum, abună samă nu să lăsa nepomenit; considerând ca începând cu anul 1735 preoții gr. cat. sa supranumesc ca preoți uniți din Fabrica-Timișorii; din toate aceste conchidem, că uniții români și sârbi puțini la număr față cu cei gr. or. până la 1735 au cercetat biserica rom. cat. și au fost îngrijii în cele spirituale de Franciscani; iară dela 1737 când sa pune primul preot gr. cat. în persoana lui Petroniu Petrovici au avut o capelă drept în suburbiul Fabrica, până ce la 1770 pe partea gr. catolicilor să zidit biserica de azi.

Despre întemeierea unei biserici unite întâiași dată să face amintire la 1737, adeca deodată cu regularea parochiei. Anume: Președintele administrațiunei provinciale contele Hamilton cu d. Viena 15 Iuniu 1737 insciințază pre consilierie aulic Neffcern, ca dânsul este inovit, ca în suburbiul Fabric-

Timișoara pe sama gr. catolicilor. să se zidească o biserică modestă, edificarea aceleia ar trebui totuși deocamdată ținută în suspenso, până ce pentru uniți s'ar putea întemeia un fond special.

Adaugă însă, ca dacă Neffcern spesele zidirii acelei biserici le-ar putea acoperi din alt oare-careva fond disponibil, atunci prelângă îndatorirea de rebonificare a acelor spese, poate să dispună începerea edificării, — cea ce însă de fapt nu s'a făcut până la 1770, ci până la a cest an credincioșii gr. catolici aveau numai capela, — despre ce ne servește ca document inventariul bisericuții vechi luat la 21 Iuniu 1773 în care se zice ca în locuința parochială se află icoanele Preasf. Vergure Maria mama lui Dumnezeu și a Domnului Isus Christos depinse pre scânduri, — cari au stat în frontispiciul — (iconostasul)

Biserica mică.

capellei.¹⁾ Inșă de altăparte nota ce se află scrisă la 1771 pre cartea rituală Triod, ca adecă acea carte cu Pentecostar, Octoich,

¹⁾ Aliae duae super tabelam, una B. V., altera X-ti Domini quae fuerant în frontispicio capellae.

Apostolul și Liturgierul — după mărturisirea parochului Dem. Egeresi (1755) s'ar fi cumpărat pre spesele erariului prin parochul Petru Popovicu la 1751; deci a trebuit să fie o capelă gr. cat. destinată pentru săvârșirea cultului divin.

După o însemnare aflătoare întrun protocol vechiu al parohiei, temelia la biserica de până acum s'a pus la 1770 fiind de față la actul punerii petrii fundamentale parochul local: Mihai Ortutai și preoții: Alesiu Marosan călugăr basilitan și paroch în Zabran, și parochul din Măcău — numele cărnia nu se pomenește. Bine cuvântarea aceleiași biserici s'a săvârșit la 4 Nov. 1771 închinându-se întru onoarea Nașterii Preasfintei Vergure Maria.

Actul binecuvântării la săvârșit părintele călugăr Alesiu Marosan paroch în Zabran cu asistința preotului Ioan Popa din Chesinț (de lângă Zabran) și a părintelui călugăr Basiliu Keresztesy paroch în Timișoara.

Atât punerea petrii fundamentali, cât și binecuvântarea bisericii s'a săvârșit cu mare solemnitate fiind de față afară de preoții slujitori, din partea Episcopiei reprezentantele Capitulului-Catedral al Episcopiei rom. cat. de Cianad, — iară din partea Patronatului ca comisar regesc președintele administrațiunei provinciale, Conte Carol Clary cu întreg oficiolatul cameral. Vezi documentu B).

Biserica s'a edificat și s'a instruat cu requisitele sacre, cu spesele Măiestății Sale cesaro-regești adeca a Erariului.

S'a amintit mai sus ca biserica a fost dedicată întru onoarea Nașterii Preas. Vergure Maria, chiar pentru aceasta icoana aceleia dintru început și până azi este depinsă și așezată de asupra ușii de intrare în partea din afară a zidirii.

Despre icoana cea veche se face pomenire în inventariul parohiei luat la 31 Ian. 1773, — iară în protocolul vechin parochial se zice, ca acesa este copia icoanei miraculoase ce se află în Italia și se numește de »b o n o c o n s i l i o « de bun sfat«.

Fiind că biseriçuța cea veche este închinată și pusă sub scutul Preasfintei Maria, mamei Domnului, — si ca icoana aceleia a depinsă și așezată în fruntea aceleiași bisericii se considera a avea caracterul icoanei făcătoarei de minuni din Italia, — apoi împrejurarea aceea, ca la biserică oficiau s. slujbe călugării misionari, — acestea toate cred, ca mult au contribuit la aceea, ca biseriçuța pomenită se considera ca o mănăstire la carea,

ca la un loc sfințit și împodobit cu privilegiile speciale ale darului ceresc, mulți dintre creștini cuprinși de boale trupești și sufletești, — apăsați de mâna Domnului și ingreunați cu sarcinile sorții, nu numai din jurul Timișoarei ci și din părțile mai depărtate, cu credință, pietate și încredere creștinească au alergat și aleargă până azi la aceea biserică, ca împreună-și rugăciunile sale cu cele ale preotului slujitor, prin mijlocirea Preas. V. Marii să dobândească dar de vindecare trupească și sufletească, — liniște, mângâiere și ușurare întru năcazuri.

Iubileul de 100 ani dela zidirea bisericii s'a sărbătorit cu solemnitate la 20/8 Septembrie 1871 în sărbătoarea Nașterii Preas. V. Marii ca chramul bisericii, la care act de bucurie adunându-se mulți credincioși și auctoritățile publice s. liturgie de mulțămită s'a celebrat prin Avram Maxim parochul și protopopul locului cu asistința preoților: Georgiu Trăilă pre atunci paroch în Iezvin și Constantin Capețian paroch în Icloda.

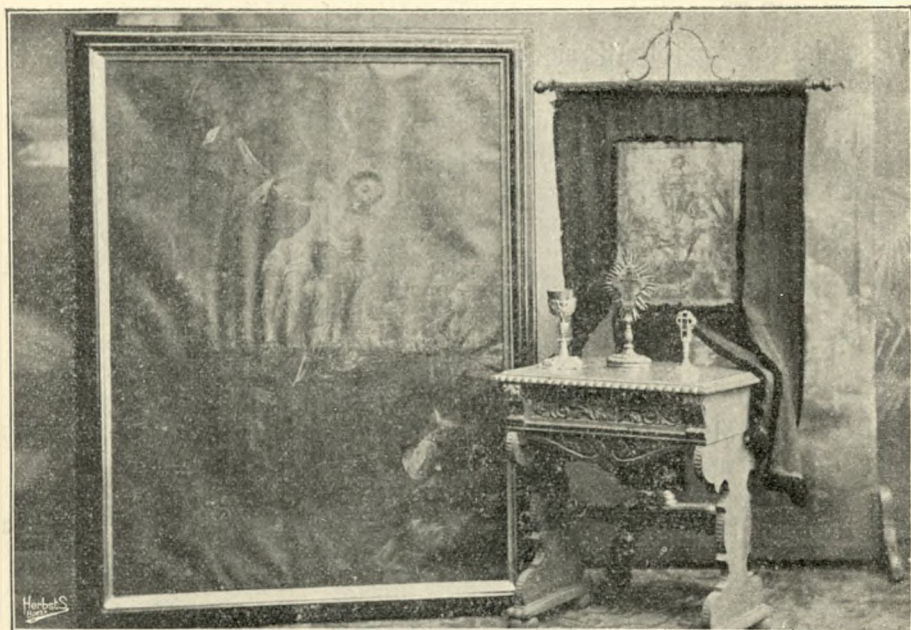
La an 1827 înmulțindu-se numărul credincioșilor în parochie, și staționând atunci mulți ostași români gr. cat. în garnisoana cetății, așa încât în dumineci și serbători nici credincioșii nu mai încăpeau în biserică, că sa se îndulcească de învățeturile frumoase ale vestitului și zelesului paroch predicator din loc: Avram Dobra; — dela Patronat s'a cerut și de repețite-eri s'a solicitat edificarea unei alte biserici mai mari, — dară fără rezultat și așa biserică a remas tot în forma ei cea veche.

După cum se vede din inventariul luat la 1826 pre lângă care orașul Timișoară a preluat biserică și casa parochială, înaintea acelora de a lungul stradei a fost tras un gard de latezi provăzută cu ușite, așa ca biserică la ocașuni solemne prescise să putea încungiura cu litia fără a ieși pre uliță.

Instruirea internă a bisericii.

Instruirea internă a bisericii dintru început s'a făcut pre spesele patronatului erarial, așa ca pentru lipsele bisericii începând din 1781 s'a fost aplacidat tot dela erarar 100 fl.

Instruirea aceea (icoana veche, anume scoborirea de pre lemn, potirul, crucea, și praporele) la început amăsurat împrejurărilor a fost modestă dară destul de corespunzătoare, căci

Instruirea internă a Bisericii mici.

Internul Bisericeii mici.

dupăcum se cunoaște din inventariul bisericii luat la 1773. Vezi documentu C). Biserica avea toate requisitele mai necesare ca: potir, ciboriu, cadelniță, luminări, — cruce, antimis, ornate preoțești și diaconale, — candelă, cărți liturgice și rituale românești și rutene.

Sanctuariul era despărțit de presbiteriul bisericii cu iconostas provezut cu 3 uși — cari erau provezute cu trei perdele. — Despre aceea, ca iconostasul acela să fi fost impodobit cu icoani, amintire nu se face, dară tradițiunea ține, ca iconostasul făcut de zid a fost depins cu icoane frumoase, lucrute de pictorul german Wagner din Viena, care a făcut și alte icoani, dintră cari unele se păstrează și azi. Inscripțiunea icoanelor a fost în limba slavonă.

Afară de icoana hramului adeca a Preas. V. Marii așezată ori depinsă în afară de biserică deasupra ușii de intrare, mai erau încă și alte două icoani depinsă pre scânduri, a Preas. V. Marii și a s. Georgiu, puse spre închinățiune și sărutare pre două tetrapoade.

Icoana s. martir George, iară nu altă icoana ca de exemplu a s. Nicolau s'a pus în biserica parte pentru aceea, pentru că chramul bisericii vechi catedrale a Episcopiei rom. cat. a Cianadului încă a fost s. George, parte pentru că patronul suburbiului sârbesc Fabrica-Timișoarei tot s. George a fost, așa încât sigilul magistratului sârbesc avea insemnul s. George.¹⁾ Vezi documentu D).

Dintre cărțile vechi rituale remase încă de pre timpul zidirii bisericii să mai află:

Triodu și Strașnic fără început cu nota următoare: Sacer hic liber dictus Triodion et complectens sacrum officiatorum a Dominica Publicani et Pharisaei, ad Dominicam Resurrectionis exclusive, emptus est pecunia ab Excelsa Administratione in eum finem data pro usu Ecclesiae graeci Ritus Unitae, Fabricae Temesiensis per R. P. Petrum Popovics fl. 15 id est quindecim. Anno 1751 una cum aliis Libris, qui ex attestato R. P. Demetrii Egresi sunt: Octoich, Pentecostar, Apostolus et Liturgia. Ista notavi anno 1771 Fabricae Temesiensis p. t. Administrator P. Alexius Marosan O., D., B., M., S., G., R. parochus m. p.

¹⁾ Sigillum Gentis Rascianorum graeci ritus S. Georgii.

Pre Ochoich și pre Pentecostariul vechiu tot aceasta însemnare este. Apostolul și Liturgia veche de cari se face amintire, lipsesc. Biblia sacra empta pecunia ab Excelsa Administratione data usu Ven. Ecclesiae Graeci Ritus unitae Fabricae Temesiensis 1770.

Se mai află un prapor vechiu din 1783 pictat [de pictorul german din Viena cu numele Wagner.

La requisitele sacre ale instruirii interne ce la 1773 s'au aflat în biserică, în anii următori s'au mai adaus altele.

Aceasta se cunoaște din inventariul luat la 15 Iuliu 1783, unde se face amintire despre o icoana mare inchipuind »Luarea de pre cruce a D. Isus Christos« și a altor 12 icoani depinse pre scânduri și cuprinse în rame aurite, apoi un chivot de lemn, cruce pentru îngropăciune, potir cu disc și steluță de argint, 12 scaune lângă păreți după ritul bisericii grecești și Scaun sau catedră episcopoească; iară între cărți rituale se numără »Rituale graeco-latinum Goarii auctore.«

Dintră aceste vechi requisite sacre până azi se află în biserică: Icoana cea mare »Scoborirea de pre cruce a Domnului Isus Christos«, potirul, discul și steluța de argint, cele 3 icoanițe — prasnicare — dară cu icoani de nou depinse și cartea Rituală a lui Goar.

Afară de acestea se află încă o cruciuliță pacificală prețioasă sculptată în lemn de chiparos și peuc donată bisericii pre la 1825 prin fostul Protopop gr. or. Vasile Georgievici din Timișoara, care împreună cu Protopopul gr. cat. Avram Dobra tot din Timișoara mult s'a luptat pentru emanciparea românilor de sub stăpânirea ierarhică a Sârbilor și trezirea conștiinții naționale românești intracea.

Crucea aceea apoi la propunerea lui Mihai Tomici fost actuar la administratiunea erarială și adict bisericii noastre, pre spesele patronatului s'a îmbrăcat cu ornamente în chipul monștranzelor dela bisericile apusene rom. catolice.

Biserica cea nouă gr. cat.

Biserica rom. cat. din Fabrica Timișoarei zidită la 1765, în urmarea înmulțirii credinciosilor sei, deja de mult s'a aretat a fi prea mică spre ai putea cuprinde.

Spre a înlezni și grăbi edificarea unei biserici noave din parte patronatului Cetății Timișoara, parochul rom. cat. Antoniu cândva Vudy — în cointelegere cu credincioși săi, la 1871 a făcut inițiativa ca constituindu-se în reuniune, prin colectare de donațiuni să adune cel puțin o summă însemnată spre scopul acelei zidiri.

Activitatea acelei reuniuni în scurtă vreme a arătat un rezultat foarte mănos adunând dela binefăcători 100.000 fl.

Biserica cea nouă gr. cat.

Avënd odată aceasta summă frumoasă, aceia o a oferit Patronatului cu rugarea, ca din partea să întregindu-o să lase a se edifica o biserică pompoasă.

Magistratul Cetații lib. Timișoara primind Ofertul a și hotărit edificarea dorită a bisericeii tot în suburbiul Fabrica pre teritoriul ce era liber de lângă parcul vechiu »Coronini« dându-i numire de biserică Millenară în memoria serbării millenare a țării celebrată la an. 1896.

Biserica s'a edificat, și la an. 1901 consacrandusă, s'a resignat destinațiunei sale.

Prin aceasta biserica cea veche rom. cat. a ramas părăsită și deșertată și de podoabele înstruirii sale din lăuntru.

Deja la 1892 când se hotărisă zidirea bisericeii rom. cat. celei noaue, Episcopia gr. cat. a Lugoșului a fost întrebată, că la cazul realizării acelei zidiri, învois'ar, ca in locul bisericeuței noastre gr. cat. să primească biserica rom. cat. cea veche din Fabrica Timișoarei.

Episcopia cu d. 17 Iunie 1892 în principiu a acceptat schimbul intenționat, întru căt comuna noastră bisericească și Patronatul aceleia, — vor fi de acord cu acel schimb. Cesiunea a ramas fără rezoluția definitivă până la 1905, când Magistratul Cetații Timișoara in adunarea să generală din 27 Febr. 1905 Nr. 2031 Vezi documentu E) a hotărit ca biserica cea veche rom. cat. să se cedeze și transpună comunei noastre bisericești, și totodată pentru adaptarea aceleia conform ritulmi nostru oriental pre lângă ofertul comunei bisericești de 1000 cor. a mai aplacidat din cassa orașului ca Patron 14.000 cor., remânând prin aceasta la libera dispoziție a acelu Patronat biserica noastră cea veche, carea altcum în cartea funduară este: proprietatea cetății libere Timișoara. Vezi documentu F).

Ca urmarea acestui decis cu d. 10 Octobre 1905 Nr. 103.936 aprobat și din partea Ministeriului reg. ung. de interne; Patronatul a lăsat ca să se pregătească proiectele de spese pentru adaptarea din afară și din launtru a bisericii rom. cat. din cestiune.

Pre basa acelor proiecte apoi în sensul decisului adus în sedința Magistratului de d. 26 Febr. 1906 lucrările de adaptare s'a dat la următorii întreprinzătorii. Vezi documentu G).

1. Iosif Ecker lucrările de zidar, lemnar, lăcătar, și plevar le-a preluat cu 6748 c. 55 f.
2. Matia Marossy pictarea păreților bisericii cu 951 c. 30 f.
3. Ioan. Nep. Nagy aurirea iconostasului cu 743 c. 75 f.
4. Augustin Ioanovicî sculptura iconostasului și lucrările de mésar cu 4278 c. 64 f.
5. Octavian Smigelski pictarea alor 21 iconi pentru iconostas cu 2700 c. — f.

6. Încă pre atunci când romano-catolici părăsind biserica din cestiune, au intrat în biserica cea nouă milenară, între altele au dus la acea biserica și campanele dela biserica lor cea veche.

Ca orologiul din turnul bisericii vechi să nu rămână fără campane Patronatul a lăsat la firma Ant. Novotnyi tornarea alor doae campane noi. Adecă una de 230 klg cu încripțiunea, Turnată cu spesele cetății libere Timișoara ca patron al bisericii gr. cat. 1901; iară alta tot cu aceiași înscripțiune în greutate de 121¹/₂ klg.

Afară de aceste, pre spesele cassei bisericești parohiale s'au mai procurat următoarele;

7. Dând pentru preturnarea cele doue campane vechi dela biserica parochială la firma Ant. Novotnyi a lăsat a se turna o campană nouă de 336 klg cu 1409 cor. avënd icoana s. Vaseliu și înscripțiunea »Tornata cu spesele bisericii gr. cat. din Timișoara cu ocasiunea schimbării bisericii în anul 1906«.

8. Pentru aurirea și renovarea proscomidierului, a catedrei de predică, policandrului, Ghivotului, ripizilor, fesnicilor, luminarelor mai mari la întreprinzătoriul Vincențin Teschinsky s'a dat 540 cor.

9. Pentru baldachin, un ornat diaconal comandat la firma Alex. Szubotha din Timișoara 250 cor.

10. Ușa de sticlă la întrare în biserica la măsuratul Simeou Coca s'a solvit 110 cor.

11. Antoniu Novotnyi a donat bisericii a campană de 29¹/₂ klg. Observăm ca campanele s'a binecumentat la 1 Iuliu 1906 când au fost așezate în turnul bisericii. Preste actul binecumentării s'a compus act memorial sub Nrul parochial 75/906. Vezi documentu H).

Casa parochială.

Casa parochială s'a edificat la 1777 pre spesele erariului pre același intravilan cu biserica ce se estinde între canalul morii, de Bega, strada principală și strada Mnelului. Constă din 3 chillii, culină și superedificate drept după cum a fost zidită dintru început.

În planul oraşului din 1775 biserica noastră este deja suscepută și pe întravilanul de azi este însemnată o zidire care a stat de-a lungul canalului Begei, cam unde e grădina parochială. -- Probabil ca acel edificiu a servit de casă parochială până la 1777.

Pentru ca edificiul acesta să poată servi de locuință pentru Vicar și alți doi misionari, pre la 1777 din cassa erarială s'a aplacidat 4000 fl. — Adaptarea aceasta proiectată nu s'a realizat, pentru că dupăcum în alt loc s'a aretat, după moartea Vicariului Nicefor Aron alt vicar nu s'a pus și misionarii nu s'au constituit.

Deși comuna bisericească în locul bisericii vechi a căpatat biserica cea nouă, — față de strămutarea locuinții parochiale patronatul până acuma n'a adus hotărîre, ci aceea deocamdată rămîne tot în statul quo.

Cimiteriul.

În protocolul vechiu parochial înainte de 1783, la 18. Nov. 1782 este acea însemnare, ca cantorul Teodor Mielușel, în lipsa parochului local pre fiul seu de 1 an și 3 luni l'a îngropat în curtea parochială lângă biserică.

Din acest dat s'ar putea conchide, că cimiteriul vechiu al bisericii gr. cat. după vechea datină creștinească ar fi fost în jurul bisericii, poate drept acolo unde e azi grădina parochială, dară dupăce de loc la 24 Martie 1782 se înseamnă ca un alt prunc a numitului cantor s'a îngropat în Cimiteriul latin, este mai probabil, că biserica gr. cat. a avut cimiter comun cu romano-catolicii.

Sârbi gr. or. din Fabric la anul 1842 în 21 Iunie cer la Magistrat cimiteriu, și Magistratul cu datul 14 Aug. 1842 Nr. 4534 aduce decis, ca să se dea și gr. catolicilor cimiteriu separat, însă cauza nu s'a terminat atunci, ci a fost sulevată de parochul Avram Maxim în a. 1846 când apoi Magistratul cu decisul 18 Maiu 1846 Nr. 2735 decide: croirea cimiteriului gr. catolic după cel serbesc pre teritoriul magazinei de fîn. În matricula din anul 1846 în 14 Nov. se zice: »az ujjonnan kiadott temetőben« precând până aici se zicea: »a közönséges temetőben«. Acel cimiteriu comun este de a se înțelege cimiteriul vechiu romano-catolic, în care s'au îngropat și greco-catolici, dar numai parochul Avram Dobra are cruce monumentală, care designează locul unde zac osămintele lui. Carea

cruce este pusă sub îngrijirea curatoratului bisericesc prin fundațiunea pie creată de cătră fratele seu și fostul de pie memorie Episcopul Lugoșului: Dr. Alexandru Dobra. Avram Maxin are grădină proprie în cemetoriul nou gr. cat. din anul 1851 — unde este îngropat el, soția sa, doi fii ai sei și nepoata Luisa măritată Trăilă. Acest cemetar s'a mai mărit cătră șoseaua Buzias, la anul 1867 cu decisul Magistratual din 10 Nov. Nr. 6421. Preste tot este de știut ca cemetariile toate sunt date numai înfolosința confesiunilor, dar locul e întrodus în cartea funduală ca proprietate a orașului.

Seria cronologică a Preoților.

Seria cronologică a preoților o deschide: Petroniu Popovicî hirotonit de preot prin episcopul gr. cat. rutean St. Olsavszky din Muncaci la 1735.¹⁾

Decretul de denumire din partea Erariului ca patron l'a primit la 1736 așa, că cu 1-a Ian. 1737 i-s'a dat salar anual de 150 fl., o summă mai mare de cât la alți preoți uniți asemenea denumiți de erar, penîrucă Petronie Popovicî avea să facă serviții de misionar în părțile banatice și trebuia să primească la casa sa pre unii preoți trimiși la densus, ca să-i instrueze în cele ale credinții.

Acest preot la 1737 presintă locurilor mai înalte conspectul preoților uniți din Sacosul-turcesc, Faget, Murani, Keszint, Cadar, Comoristșe, Cacova, Visma, Fizeș, Serezanî, Temeresti, Gladna, Fënlaç, ca să fie provăzuți cu salare ficse din partea erariului.

Pre timpul funcționării acestui preot în parochia Timișoarei a fost aplicat și un diacon cu numele Vichente și un ștudent: Grigorie Popovitz. Vezi documentu I).

Probabil ca a repausat la 1742 căci Provisoratul erar. din Orșova cu d. 12 Octobre 1742 notifică Administrațiunei camerale din Timișoara ca preotul »Petronie, căzând într'o groapă în părțile Orșovei a murit.

Adam Micescu și Ioan (Iovan) Popovicî din 1743. Despre aceștia nu se știe, care cât timp și cu ce fruct a funcționat, nici aceea, când au murit.

¹⁾ Epistoala episcopului Olsavszky de d. 29. Iuliu 1735 îndreptată cătră episcopul Cianadului.

Precum Petronie a avut un ajutător preot pre Vicenție, așa a fost și sub succesorii aceleia — tot doi preoți, unul primar, altul secundar — fiecare salarizat. Aceasta a ținut până la an 1774.

Petru Popovici numit Archidiacon din diecesa Orăđii-mari cu decretul măiestatic de d. 13 April 1751 a fost dispus de paroch. Despre acesta în luna Martie și April an. 1751 încă se face amintire când în calitate sa de Archidiacon împreună cu provisorul erarial din Lugoș cu numele Schaffenachen a luat parte în comisia trimisă la parochia unită Temerest ca să cerceteze diferențele religionare de acolo. pentru că unii credincioși uniți amăgiți de un anumit Dragan Gatta paștile le-a primit dela neuniți și au voit să aparțină episcopului sêrbesc din Timișoara.

Acesta cu 1-a Iunie 1751-a părăsit parochia, — a căreia administrare provisoră s'a concretizat preotului secundar. Demetriu Georgievici, căruia din luna Martie 1752 i-se asignează din partea administrațiunii camerale un stipendiu lunar de 5 fl. și a stat în funcțiune până la 1754 când a resignat parochia, aplicându-i-se o pensie anuală de 90 fl.

În locul lui Petru Popovici, ca paroch primar s'a constituit Ladislau Waynagi 1751—1754. Despre acesta se zice ca a fost denumit în puterea dreptului de patronat competent măiestății Sale împărătese, și i-s'a asemnat salariul anual de 150 fl. în anul 1752.

Demetriu Popovici 1754—1768. A fost denumit prin decretul Curții de d. 4 Iunie 1754. A bună seamă nu se poate statori, că ca paroch primar ori secundar să fi funcționat până la 1768. Dară după ce până la denumirea lui Mihaiu Ortutai nu se face amintire că s'ar fi constituit preot sau paroch primar cu beneficiu statorit pentru acela, ci numai de constituirea preotului secundar, — este foarte probabil, că ca preot primar a funcționat până la 1767 ori 1768. După denumirea lui Demetriu Popovici, de beneficiul preotului secundar a abzis Georgievich, care alt cum a trăit încă și la 1756, căci Administrațiunea camerală reacearcă pre episcopul diecesei Cianadului, ca pre numitul Georgievich să-l aplice în cele spirituale la Timișoara până ce se va afla un beneficiu vacant.

Sub timpul păstoririi lui Dimitrie Popovici ca preoți secundari se amintesc:

Dimitrie Egeresch. Acesta numai scurtă vreme a putut să stea în oficiul seu, pentru ca la 1755 se zice despre el, că a resignat beneficiul.

Administrațiunea camerală la 1755 recearcă pre Episcopul Cianadului: Contele Engel, ca să dispună un al doilea preot în Timișoara, — dară așa se vede, că abia la 6 ani adevă 1761 a fost dispus.

Petru Popoviciu — 1761, denumit la propunerea episcopului prin Administrațiunea camerală de al 2-le preot cu salar lunar de 8 fl.

Mihaiu Ortutai preot mirean 1769—1770. Pentru beneficiul parochului primar a fost propus din partea episcopului la 1768 dară denumirea sa formală prin Administrațiunea camerală s'a făcut numai la 1769, cu salar anual de 200 fl. și deputat de naturalii.

Incepând din 1737 până la denumirea lui Mihai Ortutai, — adevă până la 1769 — în decurs de 32 ani toți parochii primari au avut congruă anuală de 150 fl. și nici despre unul nu se zice, ca ar fi avut ca beneficiu parochial și deputat de naturalii. Numai despre Mihaiu Ortutai se zice ca avut congruă de 200 fl. și deputat de naturalii.

Fiind că în parochia Timișoarei începând din 7 Dec. 1770 până la 25 Iunie 1771 administrator interimal al parochiei a fost Alesiu Marosan parochul din Zabran este foarte probabil, că M. Ortutai a murit deja înainte de Maiu 1770, despre care altcum întrun act de d. Ianuar 1771 se zice ca deja ar fi murit. La 1770 sub păstorirea parochului Mihaiu Ortutai s'a pus temelia bisericii vechi.

Alesiu Marosan parochul din Zabran, din Maiu 1770—25 Iunie 1771 administrator interimal.

Basiliiu Keresztesy — 1771—1772. Acesta s'a născut la 1730 în Bodogaia din familie săcuiască: La 1-a Ianuar 1763 s'a făcut călugăr la mănăstirea Bunei-vestiri din Blaj, mai apoi la 1765 a fost strămutat la mănăstirea s. Treime, unde a fost: econom, duhovnic și catechet. Din botez l'a chemat: Toma și în călugărie a primit numele de Basiliiu. Teologia a absolvat-a la Roma. La 1-a Iunie 1771 a fost dispus de preot în Timișoara, după cum însuși mărturisește, din pisma unor frați călugări.

În parochia Timișoarei n'a fost îndestulit, tot mereu să caise, ca e morbulent, pentru aceea după moartea parochului

Alesiu Marosan din Zabran întimplată la 14 Iunie 1774 a fost transferat la Zabran, dară nici acolo nu s'a simțit îndestulat, așa că în urmarea deselor sale plângeri date la Congregațiunea de propaganda fide, la dispoziția aceleiași congregațiuni de d. 3 Decembre 1774 a fost rechemat la mănăstirea din Blaj.

Sub păstorirea acestuia la 4 Nov. 1771 s'a binecuvântat biserița cea veche.¹⁾

Ioan Timandi 1772, Stefan Kamensky 1773 administratori interimali. În protocolul în forma de matricula, aflător în arhivul parohiei noastre din Timișoara unde, așa se vede, un succes oarecare al parochului Basiliu Keresztesy dă rațiuni preste dotățiunea ce biserica noastră primea deler, se zice: că Keresztesy competența sa parochială de naturalii o a ridicat până la finea lui Octobree, și că din banii bisericii, la 30 Dec. 1772 s'ar fi dat administratorului atunci substituit Ioan Timandi 2 fl., iară după ce tot acolo — se zice, ca la 31 Ian. 1773 din aceeași dotățiune s'a dat administratorului Stefan Kamensky 1 fl. 52 cr., și după ce Basiliu Keresztesy cu d. 31 Ian. 1773 subscie inventariul parohiei Timișoara, urmează ca Ioan Timandi ar fi administrat parochia din Mai ori Octobree 1772 până în 31 Ian. 1773, iară de atunci până la 12 Dec. 1773. Stefan Kamensky, căruia la începutul an. 1773 i-se asemnează salariul parochial.

Față cu Ioan Timandi, credem că este persoană identică cu călugărul Timandi, care în soborul cel mare ținut sub Episcopul P. P. Aron la 1757 s'a constituit de inspectorul soborului.

Nicefor Aron călugăr 1773—1781, fratele lui Iacob Aron prefect și rector în seminariul teologie de s. Varvara din Viena, mai târziu canonic în capitulul gr. cat. din Oradea-mare.

În parochia Timișoarei s'a instalat cu solemnitate la 12 Dec. 1773 fiind de față la instalare din partea Patronatului Matias Krazel concipist și reprezentantele Administrațiunii camerale, iară din partea episcopiei, canonicul vice-cantor capitular Iacob Sorgenfrei. Vezi documentu L).

¹⁾ Față cu Preoții începând din 1737—1771. Vezi adaus C).

Cu ocasiunea înființării episcopiei gr. cat. de Oradea-mare la 1776 prin fundațiunea regească înființându-se și Vicariatul faraneu al Timișului, la 1776 de primul Vicar a fost denumit Nicefor Aron, care însă după cum se vede dint'o scrisoare a episcopului Dragosy îndreptată către V. comitele Aradului 5 Nov. 1781 deși a fost bărbat reprezentabil, cu știință, bine-văzut și la Administrațiune, dară în decurs de 4 ani cât a stat ca vicar, întru împlinirea oficiului seu nu ar fi dezvoltat destulă activitate și zel.

Sub păstoria acestuia s'a întors la s. unire un anumit Paul Zsurzsuk de naștere din Bănat și servitor la Fabrica de lână din Timișoara, fiind martori la depunerea mărturisirii credinții: Honoriu preotul rom. cat. din Fabrică, călugăr de al ordului franciscan, Carol Abaffi inspectorul erarial, Iosif Spengler faur din Fabrică și birtășul: Ferdinand Strasser de la otelul »La mnel«.

Nicefor Aron a repauzat la 26 Iun. 1781. In testamentul său a lăsat, ca cărțile sale proprie să se trimită mănăstirii din Blaj.

Din timpul când Nicefor Aron a păstorit parochia, la 1774 ca un al doilea preot-diacon în parochia Timișorii se amintește călugărul basilit P. Ilariu Dragulovich. De aici încolo nu mai este pomenire, ca afară de paroch, să mai fi funcționat cineva sub titula de al doilea preot ori diacon.

Georgiu Vidray (1781 Iunie—Nov.) Acesta a absolvat teologia în seminariul s. Varvara din Viena.

A fost paroch în Beiuș, de unde a fost dispus în parochia Timișoarii. Episcopul, în reprezentarea de propunere, făcută Maiestății sale regești cu d. 20 Iul. 1781 pre Vidray îl laudă, ca pre un preot zelos, orator bun și cunoscător de mai multe limbi; iară în scrisoarea să de d. 5 Nov. 1781 edată ca respuns la o scrisoarea V. Comitelui Forray din Arad de d. 28 Oct. 1781, același episcop zice, ca afară de capitulariștii săi, persoană mai aptă, provăzută cu știință și cu zel ca Vidray, în toată dieceza nu să află.

Deoarece G. Vidray affirmative ca un om micuț și nereprezentabil a fost neplăcut la Administrațiunea camerală, și așa voidnd al sili, ca să-și părăsească parochia, nici salariul nu-i-a asemnat, prin ce lipsit de cele trebuințioase pentru traiul vieții,

cuprins fiind și de boală, — cum zice Episcopul — nu spre puțină scandalizare a s. uniri, cam în luna Octobrie 1781, a părăsit parochia.

Parochia nu s'a complinit numai decât, cea ce se dovedește de a colo, ca la 18 Nov. 1781, — cantorul bisericii cu numele Melușel, în lipsa preotului, însuși și-a îngropat un pruncuț al său.

Următorul lui G. Vidray a fost P a u l B e r e g i (1782—1783). Canonic cartofilace al bisericii catedrale din Oradea-mare, carele cu d. 2 Nov. 1781 a fost propus de paroch-vicar. Dupăce însă Vicariatul nu s'a complinit, așa dînsul s'a declarat ca nu mai poate românea în Timișoara.

Episcopia l'a provocat deci pe A l e s i u P o c s y parochul Aradului, ca dacă voiește să primească parochia Timișoarii? Acelă dând respuns negativ, Episcopia și până când pentru complinirea definitivă a parochiei ar face propunerea ternară, — cu d. 27 Maiu 1783 denumește de Administrator pre:

Nicolau Diomeli (1783—1825) care cu d. 9 Iuniu 1783 prin Paul Beregi a fost introdus în parochiă.

Administrațiunea camerală cu d. 7 Iuniu 1783 iă la cunoștință denumirea făcută din partea episcopiei, tot atunci însă solicițează complinirea definitivă a parochiei prin candidarea ternară.

Episcopul la 1814 îi-impută lui Diomeli, ca el ar fi cauza la acea, ca din partea Patronului se fac încercări pentru cassarea parochiei, deoarece dînsul nu dezvoaltă activitate pentru lățirea sf. uniri; — altcum V. Adiaconul districtual Stancovici la 1821 îl înformează, ca pre un preot treaz, care-ș împlinește oficiul său.

Diomeli după servițiul de 42 ani împliniți în parochia Timișoarei în vrista de 72 ani, la 1825 cu suma de 300 fl., asemnată din cassa camerală trece în pensia, — și ca atare trăiește până la 1832, când în vrista de 80 ani a repausat.

Încă mai nainte de ce lui Diomeli i-s'ar fi asemnat pensia, Episcopia pre baza concursului public cu dt. de 18 Maiu 1825 pentru dennmirea de paroch, face candidare ternară la camera regească mag. aulică. În candidarea ternară a fost:

Avram Dobra paroch în Rev (Vad).

Basiliiu Szilásy paroch în Cordău și

Georgiu Gyiman paroch în Galos-Petri, dintre carîncu dt. 13 Iuliu 1825 Nr. 21.204 a fost denumit la 30 August A v r a m D o b r a — 1825—1839.

S'a născut în Zalathna la 15 Februar 1786, teologia a absolvat-a în Viena la 1807, — ca preot celibe trei ani a fost professor la classa III-a gimnazială din Blaj. — Din professor a mers de cooperator la Cluj și ca atare slujind un an, — de acolo s'a denumit de paroch în Nagy-Almás, de unde a trecut în dieceza Orăzii-mari, unde a slujit ca paroch în Ósi 5 ani, și'n Rév (Vad) 6 ani, fiind și Vice-Adiaconul districtului Sebes-Körös. — Din Rév apoi a fost denumit de paroch în Timișoara. — Instalarea în parochia s'a sevârșit la 4 Septembrie 1825 prin canonicul cancelor de Oradea-mare Stefan Gying fiind de față la instalare din partea Patronatului Mihail Tomits actuar de la Administrațiunea camerală. Cu acaziunea inventării sevârșită la instalare, s'a constatat, ca biserica a fost în stare desolată, — în partea Altariului avea mai multe crepături — că multe din obiectele înstruirii interne sunt în stare nefolosiveră.

După servițiu de 3 ani ca paroch, în locul lui Stancovici de la Măcău prin dispoziția episcopului Samuil Vulcan de dt. 5 August 1828 a fost distins și denumit de Vice-Archidiacon al parochiilor din părțile bănățene.

Precum în deosebi în parochiile Ósi și Rév a desvoltat mult zel pentru lățirea și întărirea s. uniri, aceeași activitate o dezvoaltă și'n oficiul său parochial și ca Archidiacon în Timișoara.

»Dorirea cea mare pentru sevârșirea lucrului s. uniri — scrie Episcopului, l'a îndemnat, ca nu numai în parochia să Timișoara prin predicarea neobosită, prin îngrijire neadormită să înmulțească numărul credincioșilor așa ca deja la doi ani după ocuparea parochiei să ceară dela Patronat zidirea unei biserici mai mari, căci acea nu mai poate cuprinde pe credincioși, și aleargă prin satele vecine, unde știa că este vre un credințios, adună în jurul său pre Românii gr. or. întră în bisericile gr. or. și vestind cuvântul adevărului ii îndeamnă a se lăpăda de jugul ierarhiei sârbești, și a se întoarce la biserica Romei. Neobositei sale activități, și zelului său neînfricat se atribue unirea din lezvin și Chizdia, pentru credincioșii de acolo susține lupta cu Ierarhia sârbească, mult părtinită și din partea unor factori de influință la administrațiunea comitatensă. Avram Dobra în conțălegere armonică cu protopresbiterul gr. or. român Vasile Georgevits din Timișoara pre cale mai mult discretă lucră și susține lupta cu Ierarhia sârbească pentru trezirea conștiinții și culturii naționale în poporul românesc.«

Pentru meritele sale, cu decretul împărătesc de d. 29 August 1837 Nr. 26.222 a fost denumit de canonic onorar.

După păstorire de 13 ani sevârșită cu zel și abnegațiune a repausat în Domnul la 21 Nov. 1839 în vręsta de 54 ani, anul preoției sale de 31 ani lăsând prin testamânt bisericii din Timișoara 100 fl., și unele cărți rituale.

E înmormântat în cemetierul vechiu al romana-catolicilor din Fabrică. La mormântul lui, fratele său, fost pre atunci canonic de Oradea-mare mai apoi Episcop al Lugosului Dr. Alexandru Dobra a ridicat o cruce de marmoră, iară pentru odichna sufletului aceluia la biserica noastră din Timișoara a făcut a fundațiune liturgică commemorativă.

Paul Murgu (1839—1844). După repausarea lui Avram Dobra, Episcopia a scris concurs pentru parochie. Au recurs 9 indivizi, dintre cari cu d. 7 Februar 1840 a propus Patronatului pre: Filip Maga paroch în Zabran și Vice-Adiacon al părților bănățene, — Dr. Iosif Papp — Szilágyi secretar episcopesc și pre Avram Popovici paroch în Petrari și Vice-Adiaconul Beiușului.

Iară până la complinire definitivă de administrator provisor l'a constituit pre Paul Murgu cantor, și preot hirotonit, care ca atare încă trăind Avram Dobra din 24 Feb. 1839 i-a fost dat de ajutător. Orașul ca patron însă a trăgănat complinirea definitivă sub cuvânt că a recurs la Maiestatea să, că dupăce cu ocasiunea eliberării sale primită la 1826 nu-i s'a dat și resemnat toate realitățile erariale, — orașul ori să fie eliberat de sarcinile patronale, ori să — i se esolveze fundațiunea equivalentă sarcinilor patronale pentru parochia gr. cat. din Fabrica.

Causa s'a trăgănat până la 1843, când Maiestatea să împăratul cu d. 20 Ianuar Nr. 1019/59 dispune a se face constituirea de paroch după datina vigență, căruia apoi să-i se solvească congrua stabilită.

În urmarea acestei rosoluțiuni Episcopia face o noauă propunere ternară în persoanele lui Filip Maga, Petru Pascuțiu paroch în Gyires și V. Adiacon și Avram Maxim paroch și V. Adiacon de Beiușiu.

Intr'aceea însă orașul alege de paroch pre Adm. interimal Paul Murgu și cu datul 26 Maiu 1843 il presintă Episcopului pentru de a-i da investitura. Episcopia protestează în contra acelei alegeri, orașul nu cedează; și după ce într'aceea Filip

Maga la 22 Oct. 1843 a repausat, Episcopia suplinește candidarea ternară cu Alesandru Papp Moys paroch în Beclean și V. Adiacon de Sebes-Körös, iară pre Paul Murgu îl dispune de preot în Iezvin, mai apoi ca pre un renitent îl pune sub censură ecclesiastică.

Conflictul acesta între Patronat și Episcopie se complanează la anul 1844 când în urma reprezentării de d. 28 Febr. 1844 făcută din partea Episcopiei la Maiestatea-sa, Consiliul reg. ung. locotenențial la mandatul preainalt de d. 23 April 1844 Nr. 14805 alegerea lui Paul Murgu o cassează ca ilegală, și declarând că a judeca despre abilitatea și vrednicia persoanelor ecclesiastice, și a da celui prezentat investitura, se ține de dreptul Episcopiei, provoacă Magistratul și comunitatea orașenească ca să-și legitimeze procedura sa; iară episcopului lasă ca până la complinire canonică a parohiei, să se îngrijească despre administrarea provisorie.

Episcopul dispune de administrator local pre Avram Maxin iară cu d. 21 Aug. 1844 Nr. 647 cere dela Locotenență să îndatoreze patronatul ca în sensul intimatului de d. 12 Aug. 1800 Nr. 18.836 să presinte pre unul dintre cei 3 propuși, pentru complenirea definitivă a parohiei.

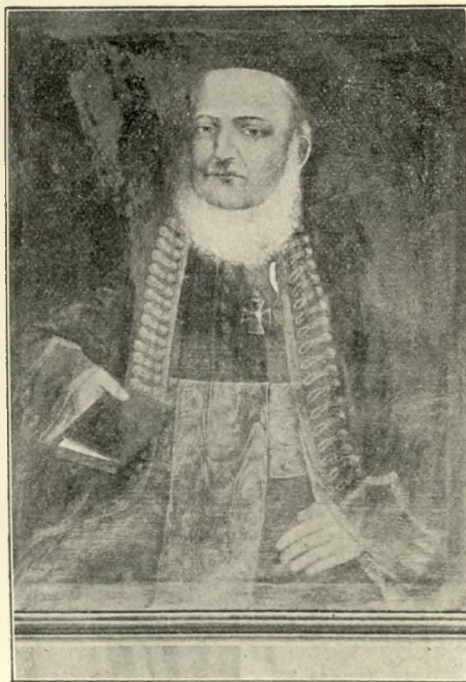
Locutenența cu d. 10 Sept. 1844 Nr. 32.149 dă ordin Magistratului în sensul cererii episcopului, în urma căreia după multă trăgănare Magistratul în conțelegere cu comunitatea orașenească în ședința sa din 27 Nov. 1844, dintre cei propuși la timpul său de Vicariul capitular Radnoti (1840), parte dintre cei recomandați prin episcopul, sau au recurs directe la Magistrat, din 39 voturi cu 20 voturi îl alege pre Avram Maxin, cel l-o loco candidat, căruia apoi dând și episcopul cu d. 11 Dec. 1844 investitura recerută, de odată l'a constituit de Vice-Adiacon al părților băntene și pre Paul Murgu absolvând de censura ecelesiastică, causa s'a terminat.

Avram Maxin 1844— 1871. Născut în Apahida comitatul Clujului la 27. Aug. 1799, ștudiile filosofice le-a terminat în Cluș iară cele teologice în Oradea-mare.

În anul 1824/25 a fost archivar episcopesc de Oradea-mare. În 8 Mai 1829 a fost denumit paroch în Petrani, în 2 Aug. 1839 de Vice-Adiaconul districtului protopopesc al Beiușului cu resedința în Petrăni. La 5 Nov. 1842 s'a denumit de paroch în

Beiuș, iară în luna lui Iuliu 1844 de administrator în Timișoara, unde dupăcum mai înainte s'a aretat în ședința din 27 Nov. a fost ales de paroch definitiv și s'a investit prin decretul Episcopesc de d. 1 Dec. 1844 Nr. 1042 denumindu-se și de Vicearchidiacon districtual »Partium Banaticarum«.

Inființa'ndu-se Episcopia Lugojului, s'a format 3 districte Vicearchidiaconale în Bănat: Timișoara, Lugoj și Bogșa. — A. Maxin a ramas Vicearchidiaconul Timișoarei sterganduse

Avram Maxin.

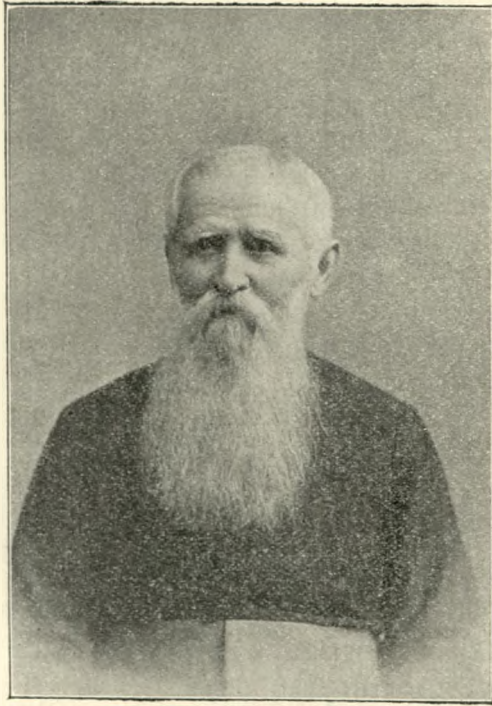
titula: partium Banaticarum în anul 1856. — În anul 1863 prin diploma Maiestății sale Impăratului și Regelui apostolic Francisc Iosif I. de d. 26 Apr. 1863 Nr. 6971, s'a denumit de canonic onorar și lățindus-se s. Unire în districtul Timișoarii, s'au inființat și alte districte protopopești, a Ciacovei, Torontalului, și a Buziașului, Timișoara s'a ridicat la Archidiaconat și Avram Maxin s'a denumit Archidiaconul Timișoarii prin decretul episcopesc de d. 17 Iul. 1866 Nr. 1029. În decursul

păstoririi sale în Timișoara a esoperat cemetieriu pentru gr. cat. în Fabric la an. 1846 carele cu rezoluțiunea magistratului din 10 Nov. 1867 Nr. 6241, s'a mai amplificat. În anul 1849 din Mai până în Aug. sub durata bombardării a locuit în strada metăsăriei la marginea Fabricului, unde a fost și capela provisorie ridicată de scânduri. După bombardare s'a reparat cuartirul stricat, s'a făcut stucatură, carea mainainte lipsea, șaluzine și ferestri de iarnă. La Biserică s'a ridicat cor și s'a pardosit cu tegule de cement. Cu speșele proprii a făcut fântână în curtea parochială. În cele din urmă și-a adus aminte și de Diecesă, lăsând verbalmente soției sale Victoria n. Pataki, lui Georgiu Trăilă ginere și soției acestuia Luisa născ. Maxin nepoatei de frate a lui, 2000 fl. capital cu acel adaus, ca nealterând capitalul, ci numai interesele să le folosească, și după moartea lor să se creeze fundațiunea Maxiniană pentru stipendii studențești. (Despre aceasta s'a dat declarațiune veneratului Ordinariet). Ca protopop a escurs în cele mai multe și departate localități în comitatele Timiș, Torontal și Carașului, compunând cauzele s. Uniri cu multă tactică.

Pentru meritele sale pre teren bisericesc a fost decorat cu crucea de aur cu coronă în 22 Apr. 1854, iară în 21 Sept. 1859 cu numisma papală de immaculata concepțiune. A repausat în Domnul la 9 Decembre 1871 în anul etății 73-lea și al preoției al 47-lea. Să află înmormantat în cemetieriu gr. cat. din Fabric în gradina sa proprie lângă doi fii ai săi Alexandru și Georgiu cari în an. 1850 murisără. Familia i-a ridicat cruce monumentală.

Georgiu Traila. Născut în 11 Oct. 1835 în comuna Herniacova (Temes-Aranyág). A ștudiat gimnasiul inferior, preparandia și teologia în Arad. A fungat ca cancelist, în cancelaria episcopoească în Lugoș din 1 Nov. 1857 până în 1 Aug. 1858. S-a chirotonit prin Episcopul Dr. Alex. Dobra în 27 și 29 Aug. 1858 de preot. A ocupat postul de Administrator în Szkeus din Dec. 1858 până în Oct. 1860, denumit fiind prin ordinațiunea episcopoească de 28 Oct. 1858 Nr. 1073. A fost denumit în 15 Sept. 1860 Nr. 803 de paroch în Chizdia. În 16 Martiu 1863 Nr. 358 s'a denumit paroch în Iezvin. În 24 Febr. 1871 Nr. 241 s'a denumit de asesor consistorial. În 11 Ian. 1872 Nr. 23 de administrator local și în 12 Aug. 1872 a fost ales prin repreșentanța cetatii libere Timișoara și a primit investitura

prin decretul episcopesc de d. 24 Oct 1872 Nr. 1065 de paroch gr. cat. în Timișoara. El ca ginere de nepoată a lui Avr. Maxin a ridicat fundațiunea Maxiniană dela 2000 la 3000 fl. și a făcut literile fundaționale aprobate în 11 Nov. 1875 sub Nr. 1354. A mai făcut o fundațiune scolastică și una fundațiune pie la biserica din Timișoara, a esoperat pentru sine ajutor personal de 330 fl. dela oraș, asemenea pentru sine și pentru successorii

Georgiu Traila.

săi susceperea în rândul oficianților orășănești la fondul de pensiuine a orașului, totodată și a cantorului, și sub el să închee transacțiunea cu privire la străpunerea bisericei rom.-cat. din Fabric în posesiunea gr. catolicilor. A fondat și corul gr. cat. în anul 1900, a carui flamură a sfințit'o Illustritatea sa Dlu Prelat Pont. și canonic Ioan Boroș cu pompa îndatinată în 17 Sept. 1905.

Patronatul Parohiei.

Impăratul Leopold încă înainte de reocuparea Banatului dela Turci, la 1693 a făcut acel vot solemn, că dacă i-va ajuta Dzeu, ca sanvingă pe Turci, în toate locurile reocupate v'a lăsa a se restăura bisericile creștine, și v'a sprijini cauza bisericei catolice.

Reocupându-se Banatul, acea ca o provincie neo-aquisită s'a conziderat de »speculum austriacum« ca proprietatea casei domnitoare, unde afară de clasa țărănească alt stăpân terestral nu esistă, decât domnitoriul casei habsburgice, căruia-i compet toate venitele dominiali și terestrali.

Pre baza acestui principiu Impăratul Carol III. în rescriptul său de dt. 30 Maiu 1731 promite și declară, că în părțile bănățene, nu numai drepturile, ci și sarcinile patronale, bucuros le v'a suporta. Aceasta s'a și ntēplat, că față de parohia din Timișoara, carea fiind de fundațiune regească începând cu 1738, într'acea, Erariul ca reprezentantele casei domnitoare în deplină măsură a împlinit regula canonică, referitoare la constituirea de patron adeca »Patronum faciunt dos, aedificatio et fundus« pentru că de fapt a dotat parohia cu beneficiu parochial, a zidit și reparat biserica, casa parochială și cantorală, s'a îngrijit pentru instruarea internă a bisericii, spre care scop a dat o dotațiune anuală, apoi pre lângă acestea sarcini, neintrerupt și-a deprins dreptul patronal cu privire la denumirea parochului.

Iară când la 1782 respective 1826 dreptul patronal prin rezoluția maiestică a trecut la cetatea liberă regească Timișoara, Magistratul aceleia-deși dorea și tentasă, ca să scāpe de sarcinile patronale, acel drept și datorință l'a deprins și deprinde până azi.

În special ce se ține de deprinderea dreptului patronal față cu constituirea de paroch; procedura a fost următoarea.

La cel din-tâiu paroch cunoscut, decretul s'a dat în urmarea mandatului împărătesc prin Administrațiunea camerală provincială. La succesorii aceluia — până la 1783 s'a urmat acea modalitate că Episcopul diecezan recomānda pre cel designat de preot, iara Administrațiunea erarială ca oficiatul suprem pentru banatul timișan îl întărea și-i asemna salariul. De candidare ternară nu se face nici o amintire, până la 1783. Cred, că nici s'a poftit, deoarece până la parochul Diomeli toți preoții antecessori se

par' a fi fost călugări, cari ca missionari au fost trimiși și dispuși de episcopi și la recomandarea acelora, jure patronatus, întăriți din partea Patronului.

Prima amintire despre propunere cu candidație ternară se face cu ocaziunea dispunerii de preot a lui Nicolau Diomeli, când adecă Administrațiunea ia la cunoștință acea dispunere, dară solicează ca pentru conplinare definitivă să se facă candidare ternare. Urmă despre aceea, că față cu numitul Diomeli, care a servit ca paroch 42 ani până la 1825 să se fi făcut ceva propune nouă ternară, nu este.

Dupăce însă deja cu întimatul regesc de dt. 12 August 1800, Nr. 18.836 s'a dispus, ca la parochii patronale pre baza concursului public să se facă candidări ternare, ca cu ocaziunea constituirei parochului în locul lui Nic. Diomeli, acea candidare de fapt s'a făcut, îndreptându-se propunerea cătră Camera aulică reg. ung. iară nu cătră magistratul cetății Timișoara, deoarece privilegiul și dreptul de cetate liberă, acelaș oraș, împreună cu dreptul și datorința patronală, le-a primit numai prin rezoluția măiestatică de dt. 30 Maiu 1826 Nr. 12.507.

Cetatea lib. regească Timișoara prima dată și-a deprins dreptul său patronal față cu alegerea respective prezentarea parochului după moartea parochului Avram Dobra întimplată la 21 Nov. 1839; însă valorarea aceluia drept o a trăgănat până la 1843, când apoi a venit în conflict cu Episcopia, carea deși a făcut propunerea cu candidarea ternară, totuși nici pe unul dintr'aceia nu a ales, ci comunitatea aleasă din încrederea cetățanilor în sesiunea Magistratului de dt. 26 Maiu 1843 l'a ales pe Paul Murgu administrator parochial interimal din Timișoara, nesusceput în candidare, căruia apoi Episcopia a denegat investitura. Neînțelegerea în acest respect după multe pertractari s'a complanat 1844, când Magistratul în conțălegere cu comunitatea orășănească în ședința din 27 Novembre, din cei propuși din partea Vicariatului capitular (1840) apoi din cei recomandați de cătră Episcopul și cei ce deadreptul a recurs la Magistrat, cu majoritatea de voturi l'a ales pre cel propus l-o loco din partea Magistratului adecă pre Avram Maxin.

Deoarece A. Maxin în propunerea Vicariatului a fost candidat III-o loco, se vede că orașul din cei recomandați însuși a făcut candidare, proponând comunității primo loco pe Avram

Maxin. Abatere s'a făcut de la procedura episcopiei urmată cu ocaziunea candidărei ternare, când după moartea lui Avram Maxin, episcopia Lugoşului la 1872 cu dt. 3 Iuliu Nr. 788 făcând reprezentare la Patronat dechiară, că deşi ar avea drept de a candida numai trei indivizi, totuşi odihnindu-se în bună-voinţa Reprezentanţii orăşăneşti pre toţi 7 recurenţi i-a prezentat Magistratului, care apoi lasă a să alege două comisiuni, una candidătoară, iară alta culegătoară de voturi, dintre cari propuşi s'a ales de paroch George Trăilă.

Cu ocaziunea alegerii, Reprezentanţa orăşănească a decis a răspunde Episcopului, că nu recunoaşte dreptul de candidare a aceluia, căci acel drept îl are reprezentanţa la ce Ordinariatul nu a făcut nici o remonstrare.

Cauza, că modalitatea alegerii de preot s'a mai sulevat şi la 1893 din incidentul alegerii parochului rom. cat. din Iosefina-Timişoarei, cu care ocazie partida catolică cerând schimbarea §. 4 din ştatutele oraşului, s'a propus ca şi Episcopia Lugoşului să se alătore la acea mişcare de schimbare.

Episcopia înşă nu s'a alăturat, ci în sedinţa consistorială de dt. 3 August 1893 a decis, că cu privire la constituirea parochului gr. cat. în Fabrica-Timişoarei susţine dreptul său de candidare ternară, din care patronatul prin reprezentanţa cu previã ascultare a comunităţii bis. gr. cat. în sensul intimatului de dt. 27 Maiu 1818, Nr. 16.859 (membrii catolici), şi a dispusăţiunei cuprinsă în §. 8 al literilor privilegiate orăşăneşti de dt. 27 August 1824, Nr. 11.687, să aleagă respective să prezinte Ordinariatului o unică persoană.

Oraşul n'a luat la cunoştinţă acest decis, şi de atunci cauza aceasta a modalităţii de alegere a ramas tot nedeslegată definitiv.

Constituirea Vicariatului foraneu timişan.

Macar că persoana Vicariului foraneu al părţilor bănăţene era una şi aceiaş cu persoana parochului din Timişoara, totuş constituirea aceluia nu era normată drept după regula canonică a dreptului patronal, ce priveste constituirea de paroch.

Episcopul Moise Dragosy în scrisoarca sa de d. 1 Nov. 1781 in dreptată cătră V. comitele Forray din Arad; zice, că la

cea din tâiu conplnire a stallurilor capitulari pentru diecesa gr. cat. a Orazi-Mari, i sa demândat dela curtea împărătească; și pentru unul fie care stal să să pună doi candidați, și numai din lipsa bărbaților apți pentru canonicat, i-să permis ca sa pună numa un candidat.

Deoarece vicariatul timișan să considera ca stallul al 6-lea canonical deodată cu ocazia întemeieri vicariatului sa pus aceea canidițiune, sau restricțiune, ca vicariul să să denumiască numai dintre preoți din Zabran și Timișoara parochii pre atunci existente în provincia Timișană, adeca în sensul fundațiunii, candidarea la vicariatul timișan era restrânsă la 2 indivizi și denumirea rezervată, curții împărătești. Dispoziția aceasta maies-tatică s'a și observat, căci abstrăgând dela denumirea lui Nicefor Aron și dela aceea, că deși după moartea aceluia alt vicar oraneu nu s'a mai denumit, dară făcând Episcopia propunere de denumire, totdeana 2 au candidat, cu unica abutere, că aceia nu erau totdeana cei doi preoți adeca din Zabran și Timișoara, ci și din alte parochii.

Așa la 1781 au fost candidați Gregoriu Vidray administrator parochial în Timișoara și Teodor Sabo din Zabran, iară dupăce Vidray a abzis de administrarea parochiei Timișoara în locul lui s'a candidat Paul Beregi canonic actual, și Administrator parochial din Timișoara și Teodor Sabo din Zabran.

La 1783 au fost candidați Alecsiu Pocsy parochul Aradului și Ioan Corneli, deci nici mul dintre parochi din Timișoara (Diomeli) ori Zabran (J. Köváry).

Dotățiunea parochului.

După cum să cunoaște din datele de denumire a preoților dintâiu până la 1769 dotățiunea preotului primar a fost 150 fl., iară acelu al doilea a variat întră 5—8 fl. lunari, ce să solvit din cassa parochorum dela Erar. Despre întregirea dotățiunei congruale în bani cu naturalii până la 1769-lea când să denumeste Mihaiu Ortutai nu să face amintire. La denumirea acestuia să zice, că i s'ar fi conferit parochia din partea Administrațiuni erariale pre lângă salariul sistemizat de 200 fl. și naturaliire statorite. Contrar acestora s'ar vedea aceia afirmare a Magistratului cetăți libere Timișoara, care în representarea să dată la

7 Iuliu 1841 către Maiestatea să pentru a fi eliberată de sarcina patronală a parohiei gr. cat. din Timișoara, zice că în sensul rezoluțiunii Maiestăței din 1821 a fost indatorată a solvi, pentru mai bună subsistență a parochului gr. cat. din Timișoara fundată la 1738 prin împăratul Carol VI. congrua de 200 fl. statorită la 1774.

Acestea naturalii la 1770 au stat în 30 meți oves, 15 meți grâu, 15 meți cucuruz (porumb) 15 stânjeni lemne de foc și 15 căpiție de fân, cari toate împreună ca congruă în bani prin înprarateasa Maria Terezia după prețul din anul 1784 sau computat în 517 fl.

Episcopul Ignăție Darabant în scrisoarea să de d. Buda 29 Ian. 1792 îndreptată către cancelariul Ioan Csáky zice, că după moartea vicariului Nicefor Aron jumătate din dotațiunea vicarială statorită în 800 fl. bani gata să dat intru ajutorarea beneficiului parohiei Timișoara și anune: Parochului 200 fl., cantorelui 100 fl., iară bisericii 100 fl. Oare acest adaus s'a computat pre lângă beneficiul congrual sistemizat, și că de fapt să folosit de acel ajutor, nu să știe pozitive.

La anul 1808 episcopia rom. cat. a Cianadului pentru regularea dotațiunilor preoțesti de sub patronatul Erariului cu acesta a închiat aceia convențiune, ca parochul să capete: În bani gata 200 fl. v. m. În naturalii: 50 meți grâu, 50 meți porumb (cucuruz), 30 meți oves, 24 acove vin, 250 centenare de fân, și 24 stânjini lemne de foc. După norma acestei convențiuni apoi s'a determinat și dotațiunea parochului gr. cat. din Timișoara.

La anul 1780 Timișoara devenind cetate liberă regească, a preluat sarcinele patronale, dară numai față cu biserica și casa parochială pre când cestinuea celorlalte prestațiuni și dotațiuni a devenit sub discutiune întră Erar și Oraș. Motivul adus din partea orașului a fost mai ales acela, că nu i-sar fi resignat și dreptul preste unele realități erariale ca d. e bereria din Fabrică.

Causa aceasta în parte s'a rezolvat definitiv prin rezoluțiunea maiestatică de d. 3 Maiu 1826 Nr. 12.507 străpusă Magistratului orășănesc cu scrisoarea camerei aulice ungarice de d. 1-a Febr. 1827 Nr. 3589 m. prin carea cetatea liberă Timișoara a fost deobligată, ca începând cu 1-a Iuniu 1826 să supoarte sarcinile patronale și față de parochia gr. cat. (Vezi documentu M), N), O).

Dupăce însă în rezoluțiunea Maiestatică numai de solvirea dotațiunilor în bani era vorbă, orașul la început nu a fost aplicat a estrada și naturaliile, până ce în urmarea reprezentării episcopopești de d. 25 Nov. 1826 camera aulică ungurească, cu d. 1-a Febr. 1827 a îndatorat orașul ca și acele să le estradea.

Parochul Avram Dobra la 1830 sa învoit cu Patronul ca naturaliile afară de lenne să i-să plătească în bani gata 600 fl. și 24 stânjini lemne de foc.

Deoarece cu decretul consiliului locutenențial reg. ung. de d. 8 Nov. 1836 Nr. 33.138 valuta să schinbat în moneta convențională, amăsurat acelei schinbări, salariul parochial sa stătorit în 630 fl. Acest salariu cu decisiul Patronatului orașănesc de d. 8 April 1863 Nr. 2799 s'a mai întregit cu 40 fl. și anune așa, că salariul fundamental este 670 fl. 81 cr. și 24 stânjini lemne de foc aduși în curtea parochială. La suplica parochilor romano și gr. cat. de sub patronatul orașului, Magistratul orașănesc cu d. 21 Ian. 1899 Nr. 1725 parochului nostru a acordat un ajutor personal supletor de 330 fl. prin urmare cu acel ajutor dotațiunea parochului azi este 2001 cor. 61 fil. și 82 metrii lemne.

Dotațiunea vicarială.

Fiindcă la 1776 parochia Timișoara să redicat la demnitatea de a fi reședința vicarială, cu oficiul vicarial a fost legată o dotațiune specială care a stat în bani gata 800 fl., 8 clâi fân și 90 meți ovės.

Precum să amintit mai sus, de dotațiunea aceasta sa bucurat numai unicul vicar Nicefor Aron. Precum să afirmă însă în scrisoarea episcopopească d. 29 Iun. 1792 dată cătră cancelariul Ioan Csáky după moartea numitului vicar, jumătate din dotațiunea de 800 fl. sar fi dat pentru ameliorarea dotațiunei parochiei Timișoara; iară cealaltă jumătate în 400 fl. în urmarea propunerii Episcopului Ignatie Darabant de d. 5 Iuniu 1790 ca dotațiune de excursiune oficioasă pentru Archidiaconul parților bânățene în mod definitiv s'a aplacidat din casa erarială.

Față cu aceasta dotațiune prin rezoluțiunea maiestatică notificată cu decretul cameral de d. 24 Decembre 1741 Nr. 4416 să făcut aceia modificare, ca pentru viitor s'a aplacidat din

fondul religios, iară după înființarea Diecesei gr. cat. a Lugoșului acel subidin cu destinațiunea sa de mai nainte prin rezoluțiunea maiestatică de d. 27 Ian. 1862, comunicată Episcopiei cu scrisoarea locutenenței de datul 8 April 1862 Nr. 15.229, sa aplacidat la numele Episcopiei. Din datul acestei rezoluțiuni suma de 400 fl. c. m. 420 fl. ca subidiul protopopesc bănațen să inparte între purtătorii oficiului protopopesc din părțile bănațene ale Diecesei.

Dotățiunea bisericeii.

Din actele oficioase urmate după 1781 să cunoaște, că pentru acoperirea lipselor interne, biserica din casa erarială a avut o dotațiune de 100 fl.

Intrucât a rămas aceasta dotațiune până la 1826 când in ordinațiunea cămării reg. ung. aulice de d. 8-a Februar 1827, Nr. 3589 îndreptată cătră oraș ca Patron, acestuia intră alte sarcini i-să lasă, ca începând cu 1 Iuniu 1826 in dotațiunea bis. gr. cat. să plătească 40 fl. anuali.

După cum să vede din pertractări urmate in cestimea reduceri sumei originale de 100 fl., la 40 fl. motivul reducerii ar fi fost, că dupace suma de 100 fl. s'a dat pentru lipsele bisericeii, spre cari scop sub parochul Diomeli abia sa spesat 40 fl așa reducerea aceea este intemeiată.

Parochul Avram Dobra cu d. 20 Novembre Nr. 1827 a cerut redicarea acestei dotațiuni iarăș la suma de 100 fl. Orașul însă na satisfăcut cererii, și așa aceea dotațiune până azi a rămas numai 40 fl. c. m. despre cari, ca și despre intreaga manipulare a averi bisericești, Curatoratul bisericesc in tot anul dă rațiuni Patronatului.

Scoala, Cantoratul.

Precum s'a aretat mai sus, până cătră anul 1830 in parochia Timișoarii erau puținii credințioși gr. catolici, aceia erau mai mult seraci și nestabili, cari locuian înpraștiați pre teritoriul orașului în cetate și in suburbii: ceia-ce a servit Patronatului de motiv ca începând din 1781 tentasă chiar și stergerea acelei parochii.

Imprejurarea aceasta, precum și aceea, că de exemplu chiar și la gr. orientali din Fabrica abia la anul 1790 (una ilirică) și la anul 1825 (una română) se face pomenire de școală, poate servi de dovadă, că parochia gr. cat. a Timișoarei nu avea școală, nici învățători, ci numai cantor slujitor lângă preot.

Cantorul își avea locuința în edificiul pus sub un acoperiș cu locuința parochială, constătătoare dintr'o chiliă și culină, care la anul 1896 s'a adoptat astfel încât culina s'a străformat într-o chiliă iară la aceea s'a mai zidit o culină nouă; după cum de fapt se află azi.

Deoarece la sevrșirea sacrului oficiu este de lipsă preința și a cantorelui, este o consecvență logică, că deodată cu sistemizarea beneficiului parochial se va fi sistemizat și stațiunea cantorală.

Intru cât sub Grigoriu Popovicz, care în conspectul dotațional din anul 1736 se pomenește ca studentul aplicat lângă parochul Petroniu Petrovics din Timișoara, este de a se înțelege cantorul acelei parochii; atunci dotațiunea cantorală a fost stabilită în 2 fl. lunar.

Eară dupăce în anii următorii în parochia Timișoarei, se pomenește a fi fost câte 2 preoți unul primar și altul secundar sau capelan, este probabil că cel puțin până la 1774, acel capelan să fi împlinit servițiul de cantor pre lângă o dotațiune de 5—9 floreni lunar.

Dacă stă aceea afirmare a Episcopiei din scrisoarea de d. 27 Iun. 1792 că după moartea vicariului paroch: Nicefor Aron (1781) jumetatea beneficiului vicarial de 800 fl., adecă 400 fl., s'a întors pentru ameliorarea subsistinții parochului, cantorului și a bisericii din Timișoara, întrucât adecă cantorul ar fi primit 100 fl.; sau aceea ce să afirmă în scrisoarea magistratului orășănesc din 1841, că adecă din 1774 dotațiunea cantorală s'a stătorit în 100 fl. atunci să poate zice, că începând cu 1774 dotațiunea cantorală a fost 100 fl. care sumă ca dotațiune cantorală ocură și în însemnarea făcută cam la 1780 și în Protocolul vechiu matricular, până la 1899 a fost 100 fl., care apoi cu decisul magistratului de d. 21 Ian. 1899 Nr. 1725 s'a întregit cu 80 fl. și așa dotațiunea cantorală de azi este 180 fl. dela Patronat iară din cassa bisericeasca 60 fl. laolaltă 240 fl. — 480 coroane.

După datele cuprinsă în deosebitele scrisori oficioase seria cronologică a cantorilor ar fi cea următoare :

Gregorie Popovicz — 1737.

Ioachim Stanovics — 1773.

Teodor Mielușel — 1783.

În Protocolul matricular al parohiei despre acesta sã înseamnă cu d. 18 Nov. 1781 cã nefiind paroch local, el însuși și-a îngropat un prunc al său de 1 an și 6 luni în curtea bisericii; iarã despre soția aceluia cu numele Zamfira se înseamnă, cã dupã nașterea unei fice a sale — Maria — nãa voit sã fiã introdusã în bisericã dupa prescrișul ritual al bisericii, ci pre ascuns a întrat în bisericã când liturgisea preotul.

Mihail Kõrõsy 1807—8 ani a servit. Fiind transpus la Arad, acolo a avut neplãceri cu curatoratul, așa cât a trebuit sã pãrãseascã postul său, și voind sã se reîntoarcã la Timișoara, parochul nu la primit.

Nicolau Popovicî 1812 caracterizat ca un om cu purtare moralã rea, din care cauzã a fost și depãrtat din cantorat.

Basilii Milos — 1826 de religiune gr. or. care deoare-ce nici cum nu a voit sã treacã la s. unire, din contra s. sacramente le-a primit în bisericã gr. or. a fost lipsit de cantorat.

Paul Murgu pre timpul pãstoririi lui Avram Dobra pãnã la 1839 când fu hirotonit de preot și dupã moartea lui Avram Dobra dispus de preot înterimal în Timișoara, de acolo la lezvin.

Nedelcu Iosif 1839—1890, Georgiu Caiman din 1-a Nov. 1890, 1-a Octobree 1891 când a fost dispus mai întâiu la Cianodul sãrbesc, apoi la Ticvaniul mare de docente.

Georgiu Muntean cleric absolut din 1-a Oct. 1891 24 Martie 1892, Ioan Vulcan preot penzionat 22 Mart. 1792, 1 Sept. 1895. — Iacob Nicolescu 1 Sept. 1895, 31 Dec. 1897 și studentul Alesandru Coca din 1 Ian. 1897, 1 Nov. 1898.

Ioan Poienar din 1-a Nov. 1898 pãnã azi.

Mișcãmântul poporal.

La anul 1718 puțineii credincioși gr. cat. din Timișoara dați în grijea spiritualã a cãlugãrilor franciscani, au fost sãrbi și români, cari mai apoi s'au mestecat și cu alte neamuri coadunate

în cetate și în jurul Fabricelor, din deosebitele părți ale țerei mai ales din Transilvania și din Ungaria de sus, între cari vor fi fost și unii ruteni.

La concludsiunea aceasta ne îndreptățește deoparte descripția cea din tăie a sufletelor din 1783 și puținele date matriculari din 1781--1782, unde ocur nume de familii ca Zsurzsuc din Banat, Alexa Joanovics, Labancz, Fejedelem, Kecskes, Csirke, Puica, Moș, Ardelean, parte și împrejurarea că de es. întră cărțile rituale vechi se află un Menologiu și Mineu în limba ruteană.

Împrejurare că între familiile pomenite la 1780 sunt unele și cu terminațiune magiară, încă nu servește de dovadă întemeiată, că acele familii ar fi fost magiare, căci avem ezemple ca de ezemplu Mihaiu Kőrösy cantorul bisericii noastre pre la 1807 a fost român gr. or.: Mai nimerită este presupunerea, că aceia au fost români și ruteni veniți din Macău și din părțile Ungariei de sus, unde multe familii românești au nume de terminațiune magiară.

După 1848 mulți ruteni au fost aduși la Timișoara ca să lucre la restaurarea fortăreții.

Azi poporațiunea încă este mestecată, ca preste tot în orașe mari, întră cari o parte bună sunt ruteni.

La an. 1773 se află însemnarea că Paul Zsurzsuc român bănațean din Uiluc, mai apoi Iosif Conda, cu soția să Eva din St. Andras au primit santa Unire.

După conscripțiunea din 1782 numerul sufletelor în parochia a fost 11, între cari s'au numerat parochul cu fiul seu și cu servitoarea, cantorul cu familia și ceialalți veniți din Transilvania.

La 1783 numărul sufletelor au fost 22. La 1785 când de parochia matre Timișoara s'au ținut ca filii: Suburbiile, Cetatea, Mehala și Iozefina, apoi comunele: Murani, Gyarmata, Hittias, Petromani, Zsebely și Kiszetó, numerul sufletelor au fost 22. pre când tot în aceliași ani după o conscripțiune făcută la mandatul Gonsiliului reg. u. de dtu 18 Octb. 1785, Nr. 31.058 numerul sufletelor ar fi fost în matre 16, în filii: 14. Istoria Diecesei Orădii mari de I. Ardelean Tom. II. pag. 123.

La 1787 au fost 33: în matre 18. Cetate 7, Mehala 3, Murani 1, Petromani 3 și Hittias 1.

Mișcământul acesta cu puțină schimbare a fost cam tot asemenea până în 1826 când după mărturisirea parochului Avram Dobra, numărul sufletelor s'ar fi înmulțit peste 200 așa cât în serbători și dumineci credințiosii abia inchepeau în beserică. După o conșcripția din 1840 numărul sufletelor au fost 180 cu familii mai multe de classa mijloeia și inferioară.

După datele șematismului istoric al diecesei Lugoșului la 1903 au fost suflete în matre 602, iară în filii 86.

Spre a cunoște mișcământul poporal și de acolo a face conclusia și față cu numărul fluctuant al credințioșilor parochiei, dăm următoarea tabelă preste acela începând din 1785 până la 1905. Vezi documentu P), R).

Din acestea date se cunoaste că până la 1812 numărul credințioșilor de a rândul a fost mai puțin, dela 1812 până cătră 1850 treptat s'a înmulțit, iară dela 1851 până azi acel număr a fost în creștere însemnată și a rămas normal până azi.

În decursul de 124 ani (1781—1905) numărul total al

Nasterilor a fost 1386

Cununașilor a fost 543

Repausașilor » » 1986

Deci numărul repausașilor a fost cu 600 mai mare, decât al nasterilor. Aceasta nu însemnă micșorarea sufletelor parochiei, pentru-că precum numărul sufletelor să înmulțească, și fluctuarea cu numărul acelorora, ce din provincie să coadună la orașe centrale, așa în acele orașe mulți sunt cari venind la spitale, acolo repausează, fără să fi ținut vre-o-dată de legatura stabilă a parochiei.

Actul consacrarii Bisericii celei nouă.

După terminarea lucrărilor de reparatură esternă și internă a Bisericii și după adaptarea ei amăsurat ritului grecesc cu Iconostas și scaune parietali, a sosit și ziua mult așteptată a consacrarii, carea s'a fixat pre 25 Novembre st. n. 1906 sau pre Domineca XXVa. după Rusalii.

Biserica restaurată avea un aspect sərbătoreasc, cu turnul acoperit cu tinichea aramie, cu crucea dublă în vârf aurită, coperișul de țigle și zidurile renovate și curățile, ferestrii noi aplicate; iară curtea Bisericii cu cinctură nouă de cărămidă și

împletitură de sirmă, cu porți de fier, și grădinața Bisericii prefăcută în parc drăgălaș; nu mai puțin interiorul Bisericii frappa plăcut ochiul privitorului cu Iconostasul frumos cu icoanele sale pictate în stil bizantin de către cunoscutul pictor român Octavian Szmigelszki, cu scaunele episcopesc și al patronului, cu stranele, scaunele parietali, toate lucrate frumos după stil; apoi amvonul renovat, policandre frumoase, candelabrele aripate,

Interiorul Bisericii mari.

altariul decorat cu tabernacul renovat și ripide noi, cu Proscomidie renovată, cu scaunul episcopal de sus, la spatele căruia să redică un parete imosant de colonne și sculpturi; și spre completare mai adaugă: pictura escelentă de paretii și plafon și pardosirca intregii Biserici cu petrii de cement în trei colori albe, rosii, negre și vei avea o idee despre frumseța acestei Biserici.

Actul consacrarie l'a sevărşit Ilustritatea sa Domnul Episcop diecesan Dr. Vasilie Hosszu — Ilustritatea sa a sosit la Timișoara în 25 Novembre dimineața cu trenul accelerat la gara Fabricului, unde a fost salutat din partea clerului districtual prin Reverendipisnul Domnu Georgiu Telescu canonic și administrator protopopesc; iară din partea credinciosilor prin Domnul Alexandru Fucsek docente dela scolele comunale. În Biserica mică a fost salutat de cătră parochul local Georgiu Traila carele intră lacrimi șa luat remas bun dela Biserica, în carea a celebrat 34 ani, și carea de 135 ani a servit credinciosilor de casa lui Dumnezeu și diecesei de propașire. După respunsul dat asemenea în ton mișcat, Ilustrisetea a pășit naintea ușilor imperătesci, imbracându-se, după formalitățile prescise, în ornatul archieeresc liturgic. Ca asistensi au fost: Ilustritatea Sa D Ioan Boroș Prelat Pontificu și canonic, Reverendissimul D Georgiu Telescu canonic și Protopop, Clarissimul D Dr. Daniel Fireza secretariu episcopesc, mult onoratul D Georgiu Popoviciu Protopopul Lugosului și preoți: Iosif Petean din Chernecea, Dr. Stef. Pop din Iezvin, Georgiu Muntean din Gilad, Mihaiu Jivanca din Petroman, Petru Muntean din Parța, Ioan Țucu din Lugoș, Iacob Nicolescu din Clopotiva, Ioan Ienea și Silviu Pojar diaconi. Au mai asistat ca ministranți și clericii gr. catolici din Seminarium Cianadin din Timișoara: Ioan Bogdanfi IV., Virgil Pop II., Atanas Pantea I., Aurel Petean I., Cuintil Costea I.

După îmbrăcare s'a pornit procesiunea dela Biserica mică, la cea mare. În frunte crucea și flamurile bisericesci, urmează corul gr. cat. cu flamura sa, apoi fetele școlare în alb imbrăcate, ministranții școlari cu ripidele și cu luminarele, clericii și ceialalți preoți asistenți cu lumini aprinse, în urmă sub baldachin Episcopul ducând și ss. moaște — apoi un public numeros.

În sunetul armonios al celor 4 clopote noue dela Biserica cea mare, a înaintat procesiunea până acolo, încunjurând Biserica de trei-ori. Naintea ușilor Bisericii erau cheile bisericii puse pe o masă, cari după ce corul a intonat »Eată Preotul mare« Ilustritattea Sa Dr. Carol Telbisz consilierul aulic și primariul cetății lib. reg. Timișoara, ca reprezentantele Patronatului, pașesce înainte și predă cheile Episcopului între cuvinte ce

respirau religiositate; iară Episcopul mulțămescă călduros pentru purtarea de grijă a Patronatului de lipsele religioase a credinciosilor din Timișoara.

Apoi să face intrarea în Biserică cu provocarea întreită: »Deschideți boieri porțile voastre.« Intrând în Biserică să începe numai decât consacrarea altariului. Să așază moaștele ss. martiri în peatra altariului și documintele din partea Episcopiei și a Patronului întărinduse cu masticul prescriș, apoi să mirue pareții la cele 10 cruci frumos desemnate pe parieți. Și numai decât se începe sânta Liturgie. Responsoriele le dă Corul gr. cat. După cetirea sântei Evanghelii, Episcopul consacrator, ține următoare cuventare pastorală:

»Pentru acea dară și voi între sərbătorile voastre cele alese să o țineți ziua aceasta, și să o prăznuiți cu toată desfătarea, ca și acum, și după aceasta, mântuire să fie voaue și celor ce binevoesc voue; iar celor ce ne viclenesc noue, pomenire de perire.« Estira VIII., 13.

Aman, infricoșatul căpitan al îperatului Artaxerxe hotărâse să steargă de pe fața pământului neamul jidovesc, aflător în prinsoarea Persilor și Medianilor. Tot asemenea vrură a stârpi până și urmele numelui crestinesc Turcii, cari acum sunt 200 ani erau stăpâni pe aceste plaiuri frumoase ale patriei noastre. Sămânța unirei bisericesci, incolțită și resărită, încă pe la jumătatea veacului șeptesprezece în aproape 20 comune din aceste ținuturi, era calcată de copitele cailor vrășmașului păgân. Părea că pe vecie s'a sfârșit domnia Crucii. Locul unde ne găsim, era o mlaștină, biserica în care azi tinerii leviți să pregătesc pentru luptele Domnului, oțelindu-și sufletul cu rugăciuni pioase, era o moscheeă a lui Mohamed. Locul crucii pretutindenea era ocupat de semilună.

Dar Dumnezeu nu părăsește pe ai săi. Aman cel cumplit fu spânzurat, pre lemnul pregătit de dânsul, dreptului Mardocheu. Poporul jidovesc i-și dobândi linistea și mai târziu să întoarsă la S. Cetate și la Biserică Sa.

Intocma astfel și locuitorii bastinași ai patrici noastre au ajuns fericita zi de scăpare de sub jugul turcesc. La anul 1717 Bănatul ajunsă din nou sub domnirea dreptcredincioasei case de Habsburg; locul semilunei îl ocupă din nou nebiruitul semn al mântuirii, crucea sântă a Domnului Hristos.

Cu ce cuvinte mai potrivite ași putea să încep deci eu cuvântarea mea de astăzi, decât cele rostite de Mardocheu poporului său, după scăparea de sub jugul lui Aman :

»Pentru aceea dară și voi între sărbătorile voastre cele alese să o țineți ziua aceasta și să o prăznuiți cu toată desfătarea, ca și acum, și după aceste, mantuire să fie voue și celor ce binevoesc voue ; iar celor ce ne viclenesc nouă, pomenire de perire.«

Cu adevărat, iubiti ascultători ! aveți cuvinte de prisosit, ca ziua aceasta, s'o țineți între sărbătorile voastre cele mai alese. Pentru că ziua aceasta nu este numai o sărbătoare locală, o sărbătoare a parohiei voastre ; ea este o zi de sărbătoare pentru diecesa întreagă ; zic mai mult, ea este o zi de adevărată și aleasă sărbătoare pentru întreaga biserică românească unită cu Roma.

Intru adevăr nunumai voi aveți cuvinte de a vă bucura, că după 170 ani dela înființarea acestei parohii, și 135 ani dela intrarea în vechia voastră bisericuță, azi aveți fericirea de a intra într' acest lăcaș mândru, mai corespunzător lipselor și evlaviei voastre. Cu voi împreună să desfătează diecesa păzită de Dumnezeu a Lugoșului, care în biserică din Timișoara venerează pre mama tuturor bisericilor din părțile banatice. Cu voi împreună să veselește întreaga Provinciă Metropolitană unită de Alba-Iulia și Făgăraș, întreaga Biserică românească unită, de vreme ce stie, că de aici s'a răspândit S. Unire preste Bănatul de ordinioară, și că pentru S. Unire bisericească din aceste părți Timișoara a fost aceea, ce a fost în părțile transilvane și ungurene, Alba-Iulia, Făgărașul, Blașul, Oradea-mare și Beiușul.

Zi cu adevărat triumfală este așadară ziua aceasta, zi »carea a facut'o Domnul, ca să ne bucurăm și să ne veselim într'ênsa.« Ps. 107., 24.

Și dacă îmi pun întrebarea : de unde este nouă aceasta ? Cum ne-am invrednicit noi de atâta dar ? Cine ne-a scăpat pe noi dintru atâtea nevoi ? Cum am ajuns noi a sărbători o zi așa de luminată ? Cui avem să mulțămim o zi atât de seninată ?

Respunsul ce mi-l dau e următoriu :

Avem să mulțămim totul, întrepunerii neobosite a Mamei noastre ceresti, a Fecioarei celei nepetate, care — Hramul fiind al acestei comune bisericești — cu osebită dragoste a veghiat preste destinele acestei turme mici.

În al doilea loc avem să mulțămim puterii de viață, ce să află în S. Unire bisericească cu scaunul Apostolic al Romei vechi.

Și de aici vom trage concluziunea: că pe cărările consfințite de pășania alor 170 ani urmând, vom plini menirea noastră străduindune, ca biserica noastră și în viitor să fie, ceea ce în trecut a fost: luminatoarea neamului nostru pe cărările destinelor sale providențiale; apărătoarea dreptății, a dragostei de frate, a iubirei de țară și moșie, a bune înțelegeri între toți concetățenii, a respectului cătră legi și Tron, a alipirei neclătite cătră limbă și lege.

* * *

I. Am zis, că ziua aceasta triumfală mai întâiu avem a o mulțami întrăpunerii puternice a Preacuratei noastre Stăpâne Născatoarei de Dumnezeu.

Ca să Vă convigeți cât este de adevărată afirmațiunea aceasta, va fi de ajuns, dacă voui înșira următoarele fapte din anele acestei parochii.

Parochia Timișorii s'a înființat la anul 1735. Uniți au fost și mai naințe, dar a să constitui în parochie de sine stătătoare nu li-a fost dat, pentru-că însași Episcopia catolică de ritul latin, numită a Cianadului, s'a potut reorganiza abia între anii 1724—1732. Sistemizarea parochiei s'a făcut la anul 1737. Numărul Uniților însă era foarte mic. Sărbii fiind la putere îi persecutau preste măsură, î-si băteau joc de ei, și fost'a un timp, când nici auctoritățile administrative nu li dădeau sprijin indestulitor, ca să poata resista atacurilor sărbesti. Și cel mai mare necaz era, că nu aveau biserică proprie, nu aveau loc de întâlnire, loc de rugăciune, unde să să poată întări, și incurajia împrumutat, spre a suferi mai departe pentru credința lor dreaptă.

În fine, sosi anul mult dorit, anul 1770. Atunci s'a pus piatra fundamentală a bisericeții vechi, pe care azi cu duiosie o părăsirăm. Punerea pietrii fundamentale s'a săvârsit prin parochul local de atunci Michail Ortutai, Alesiu Maroșan, călugăr bazilitan și paroch în Zabran, și parochul din Măcău. În 4 Noemvrie 1771, s'a făcut bine cuvântarea solemnă a noiei bisericeții prin părintele Alesiu Maroșan din Zabran, preotul local Vasiliu Keresztesy și a preotului Ioan Popa din Chesinț.

Bine cuvântarea bisericii s'a făcut cu mare sărbătoare și s'a închinat noul lăcaș »Nasterei Preacuratei Fecioare« depingându-se icoana ei și deasupra ușii de intrare de cătră stradă,

unde aceea s. icoană să vede și venerează până în zuea de azi. Icoana aceasta e zugrăvită după vestita icoana a maicii Domnului, numită a «sfatului bun», carea de presinte să venerează în comuna Gemazzano din Italia, și la care în tot anul aleargă zeci de mii de peregrini, ca să afle leac de tămăduire, pentru tot felul de necazuri sufletesti și trupesti.

La actul bine cuvântarii noiei bisericuțe au fost de față toate auctoritatile: reprezentantele episcopului latin, reprezentantele capitolului catedral de Cianad, Conte Carol Clary președintele administrațiunei provinciale și oficialii camerali în corpore.

După asemenea antecedanțe s'ar fi potut spera, că de acum cauza Unirii din Timișoara să potea privi de consolidată. Dar n'a fost așa! Dovezi mai eclatante de tărie și perseveranță, avea să deie aceea turmă mică.

Abia la 9 ani după terminarea bisericuței celei noie, anume la anul 1780. Timișoara a fost decretată de Cetate lib. regească. În aceasta calitate patronatul bisericii Unite dela erar, a trecut la oraș. Orașul dorind să scape de ori-ce fel de sarcini, ar' fi dorit să scape și de patronatul preste biserica noastră, mai vântos, că parochul Timișorii, era de-o-dată și vicar al părților bănățene, și în calitatea aceasta avea și venite extra ordinare. Puțin a lipsit atunci, ca parochia Timișorii să fie uitată, pentru-că toate interesele conveniau și să uniau într'acolo, ca parochia aceasta să nu mai fie. Anume orașul ar fi cruțat bani, romano-catolicii, cari pre atunci nu aveau încă locuință parochială în Fabric, ar fi ajuns la cuartir parochial, ierarchia sârbească ar' fi scăpat de spinele ce-i era în ochi biserica Unită din Timișoara, și de altă parte numărul mic al Uniților, par că justifica acele tendințe comune de cutropire, de-ore-ce pre acel timp, numărul sufletelor Unite abia era șapte.

Remonstrării energice a Episcopului g. cat. român Moise Dragossy din Oradea-Mare i-a succes, a opri și a reținea valurile, cari amenințau cu totală ruină, cauza unirei din Timișoara.

Dar primejdia nu incetase. La anul 1784 cetățenii germani din Fabric iarăși porniră mișcare pentru sistarea parochiei unite și pentru predarea caselor parochiale la preotul lor. Ei aduceau ca motiv, că pentru 16 suflete din Fabric, 3 din cetate, și 2 din Mehala, câte erau adecă la anul 1784, nu era lucru vrednic a ținea o parochie.

La 20 ani in urmă la 1804 un cetașan cere, ca biserica și casa parochială să i să vëndă lui.

Orașul ca patron nu să supăra la vederea miscărilor pornite pentru sistarea parohiei, și însuși a tot pertractat cu guvernul țării timp de 46 ani, anume dela anul 1780 până la 1826, când cestiunea patronatului asupra bisericii din Fabric s'a rezolvat definitiv. In anul acela numărul sufletelor deja să urcase la 200.

Așadara abia la 90 ani dela intemieierea sa a potut comuna noastră bisericească din Fabric să vadă zile mai senine; abia la 90 ani a ajuns să resufle mai liber, fără teamă, că acuși, acuși, îi vor curma zilele vieții.

De atunci și până azi desvolsarea parohiei a fost normală, și la cațiva ani in urmă s'a dovedit bisericuța de prea mică, așa, că de atunci un singur dor îi muncia pe credinciosii nostri dorul unei biserici corespunzătoare numărului lor, care in ziua de astăzi face 700 suflete.

Orașul ca patron, care ordinioară socotea o sarcină susținarea parohiei noastre, vezând desvoltarea ei îmbucurătoare și rostul cel mare, ce-l are biserica, intru nobilitarea moravurilor publice și private, cu dragoste s'a intors cătră aceasta parohie, pe preot și cantor i-a făcut părtași la fondul comun de pensionare al oficialilor orășenesti, plata lor a ridicat'o iar in locul bisericii celei vechi, mici și scunde, in anul trecut 1905 cu unanimitate a hotărit să ne cedeze biserica aceasta frumoasă, pentru al cărei adaptare, reparare și intocmire in conformitate cu prescrierile ritului nostru oriental, a mai votat încă deosebit un ajutor de 14.000 coroane, lăsând, ca toate lucrările să fie efectuate sub conducerea înțeleaptă a organelor sale tehnice.

Voi iubiți ascultatori! cunoasteți vechia bisericuța și vedeți biserica aceasta! Spuneți-mi roguvă, oare nu este mareață și mărită ziua, in carea de o asemenea schimbare surprinzătoare, ne-am făcut părtași?

Oare n'am cuvinte puternice să vă strig cu dreptul Mardocheii:

»Pentru aceea dară și voi intră sêrbătorile voastre cele alese să o tineți ziua aceasta, și să o praznuiți cu toată desfătarea, ca și acum, și după aceasta, mântuire se fie voue și celor ce binevoesc voue; iar celor ce ne viclenesc noue, po-menire de perire.«

Ați văzut iubiților! Că dorul și nisuințele de a sista parochia aceasta, era pe aci să se realizeze, pentru-că din toate punctele de vedere omenesti și materiale, împrejurările să arătau nefavoritoare comunei noastre bisericești! Și totuși rezultatul ieste, sərbătoarea de azi, in care predăm menirei sale acest lăcaș sfânt, vrednic de răbdarea, de oftările, și de nedejdile noastre deaproape un veac!

Spunți-mi iubiților! Poate să esplica un asemenea succes numai cu puterile omenesți, când toate acele puteri erau in protiva noastra?

Dacă dela efect să conchide cu tot dreptul la cauze, și încă la cauza proportionată, nepotând efectul să intrecă in perfecțiune cauza sa, atunci dela un efect supraomenesc conchid cu drept cuvânt, la cauza supraomenească și așadară, dela conservarea miraculoasă a acestei parochii, conchid la apărarea și protecțiunea supraomenească și miraculoasă, la protecțiunea Preacuratei Fecioarei Maria, Nasterii careia a fost inchinată bisericuța veche, și am inchinat și aceasta Biserică.

Spusesem mai nainte, că deasupra intrării in bisericuța cea vechie, e icoana Preacuratei. Pe iconostas e o altă icoană a Preacuratei. Voi inșivă știți, și știu chiar și cei de alta lege, că in sanctuarul acela modest Preacurata, in nenumărate rânduri, și-a arătat puterea sa. Figurile atârinate de acele icoane, arată recunoscința sufletelor pioase, care la acel loc au aflat alinare și scăpare de necazuri. Peregrinii cari trec la vestitul sanctuar din Radna, toți să opresc in calea lor la acest mic sanctuar al nostru.

Ce dovedesc trate aceste? Dovedesc, că Preacurata cu plăcere î-și îndreaptă privirea la aceasta bisericuța smerită, și că a ales'o, pentru a face bine, celor necăjiți și dosediți. Atunci de ce să nu pot zice eu cu tot dreptul: că și conservarea însăși a parochiei acestei ieste a să mulțami Preacuratei Fecioare, carea cu predilecție a ales să petreacă întră voi?

Iată dar, iubiți ascultători! Că vam dovedit, că insași sərbătoarea aceasta, avem să o mulțămim intrepunerii neobosite a Preacuratei, pre carea au ales'o de Hram puternic și nebiruit și al acestui nou lăcaș de rugaciune.

II. Dar avem să mulțămim ziua aceasta măreață și puterii de viață, ce să află in s. Unire.

Ce ieste s. Unire? Ieste împărtășirea in credință cu biserica universală intemeiată de Domnul nostru Isus Hristos, cu biserica Romei. — S. Unire ieste așadară însași biserica lui Hristos. Și cum adevărul numai unul ieste, așa și biserica numai una poate fi, cum unul a fost însuși Hristos. Și cum adevărul străbate prin intunecare in protiva tuturor opintirilor contrare, și are să învingă și dacă anumit timp poate să fie intunecat; astfel și biserica lui Hristos, prin urmare și s. Unire, are să viețuiescă pururea, cu atât mai vârtos, că Domnul Hristos a promis solemn bisericii sale, in persoanele Apostolilor și a următorilor lor, că va fi cu dēnsa până la sfârșitul veacului.

Ni sa va spune, că Unirea n'a făcut progrese, că sunt puțini uniți. Că n'ar fi făcut Unirea progresc, nu să poate spune. Mărturie este chiar parochia voastră, carea numără azi preste 700 suflete, pe când inainte cu 100 ani abia erau 20. Marturie este diecesa de Lugoș, carea acum 53 ani s'a înființat, cu 90 parochii, iar acum numără: 163; atunci erau 43 mii suflete, acum sunt osută de mii. Progrese a făcut așadară fara indoială.

Că suntem puțini in proporie e adēvărat. Dar nu in mulțime stă valoarea, și puterea de vieță a sfintei Uniri. Dacă vom asemēna numerul catolicilor de pe suprafata pământului cu restul omenimii, ori fie chiar și cu o sectă religioasă, p. e. cu Budhismul, vom vedea, că e mai mic, și cu toate aceste, numai bisericii catolice i-se potriveste caracteristica aceea, de pe care a voit Domnul Hristos să poată fi recunoscuta biserica sa, anume: nota caracteristică a universalității, a catolicității; pentru-că, pre când alte religiuni sunt restrinse la un teritoriu anumit, unde eventual să află credincioșii in masse compacte, pre atunci biserica catolică e respândită preste toată suprafata pământului, adevărind implinirea cuvintelor Mântuitorului zise ss-or apostoli »Voi veți fi mie mărtorii prin Iudea și Samaria și până la marginea pământului. Fapt. Aplor. I., 8.

Tot asemenea e și cu s. Unire. — Fie in număr cât de mic, ea să află respândită pretutindena întră români, credincioși uniți întâlnești pretutindena. Ca să tac de alte ținuturi, și să vorbesc numai de aceste părți, afară de cele 65 parochii unite din părțile banatice ale dieceseii, mai sunt încă credincioși uniti, in alte 177 comune, ca filii. Și atâta e destul, ca Unirea să fie

cunoscută, să poată fi luminarea aşezată pe masă, ca să poată lumina tuturor celor din casă; să fie aluatul, care face a dospa masa întregă; să poată fi grăuntele de muştar, din care să resară la timp pomul cel mare, aducător de roadă bogată. Puterea de viaţă, carea a făcut, ca în aceasta parohie în loc de şapte suflete, câte au fost la început, să fie 700 şi mai bine, aceeaş putere de viaţă va face şi aia tot asemenea, dacă va vrea, şi atunci când va vrea Hristos, Arhiepiscopul vecinic, carele nu încetează a cârmui şi a îndruma biserica sa.

Da, iubiti ascultatori! Puterea de viaţă a s. Uniri, să rază mă pe ajutoriul capului nevăzut, a Domnului Hristos: Aceasta se cuvine a o intona deosebit, pentru că departe ieste dela mine gândul să turbur conştiinţa cuiva, să vatăm vre-o altă biserică, şi cu atât mai puţin biserica fraţilor nostri de un sânge. Eu î-mi iubesc biserica mea, şi i-am devotat toate puterile mele sufletesti şi trupesti, într'ênsa î-mi află mângaierea, într'ênsa, în pacea şi dragostea ei doresc să-mi închid ochii; dar ură, preocupare, pizmă, ori fie chiar reutate, nu cunosc faţa de nimenea, ci numai stima pot pe fiecare, care în bunăcredinţă î-şi plineste datorinţele sale faţă de biserica sa, şi totdeauna simţesc adevărată bucurie, când vîd semne, ca spiritul creştinesc să întăreşte, că moravurile să îndreaptă, că să fac progrese, şi nici nu-mi vine în gând să întreb de confesiunea; unde vîd binele, ci mă mărginesc a mă bucura.

Tot asemenea nu mă gândesc a face cuceriri dela alte biserici, ori chiar a folosi mijloace necinstite, cum ar fi hula, batjocura, ori momelile, pentru a spori membrii bisericii mele. D.zău poate face când, ce şi cum află de bine, cum a făcut şi în trecut, cât şi ce a vrut. Eu am să port grijă de oile ce mi s'au încredinţat, şi voi fi preafelic, dacă la Judecata cea înfricoşată voi putea da samă de ele, dacă voi putea zice cu păstorul cel bun: »Părinte . . . pre cari i-ai dat mie, i-am păzit« Ioan XVI. 12. Tot ce voi face, va fi pururea, să mă rog pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfinţilor lui D.zău biserici şi pentru Unirea tuturor.

III. Abia cred, iubiti ascultatori să fie cineva aici, care la ascultarea celor până aci espuse, să nu fie ajuns la un gând, la o întrebare: Toate sunt bune şi frumoase, dar oare nu ar fi fost mai bine, dacă nu să făcea desbinarea bisericăscă? carea

a împărțit în două poporul nostru. Întrăbarea aceasta să pune zilnic și foarte mulți inclină a privi dezbinarea în carea ne aflăm de o nefericire, și ar dori, vezi bine, ca Unirea să dispară, fiind uniții mai puțini! La întrebarea aceasta așa de des pusă, cred a fi dator să dau răspuns și eu tocma la acest loc și în aceasta zi, ca cu atât mai senină și mai luminată să fie bucuria noastră.

Eu zic, iubii ascultatori, că a bunăsamă era mai bine pentru neamul nostru, dacă nici când nu s'ar fi rupt dela sinul Maicii sale iubitoare, dela sinul bisericii Romane. Era de omie de-ori mai bine, dacă nici când n'am fi căutat scăpare la Bizanț și la Fanar, dacă nu ne întorceam nici când la răsărit, ci căutam mântuirea acolo, unde și legea sângelui ne îndruma. Aceasta o recunosc cu mine toți adevărații fii luminați ai neamului nostru. Și dacă odată ne-am legat de patriarhia de Constantinopol, carea până în ziua de azi nu încetează a tortura și apăsa pe frații noștri de sub iurisdicțiunea sa, era bine, dacă am fi fost statornici în unirea îmbrățișată la sinodul ecumenic dela Florența. Ori măcar cei de sub stăpânirea coronei S. Stefan să fim remași toți în unirea încheiată la anul 1700. Dar altcum a fost să fie. Ei bine, și astfel cum e, totuși susțin cu toată hotărîrea, că e mai bine așa, că de s. Unire iese lipsă pentru îndrumarea poporului nostru pe calea destinului său adevărat.

Despre meritele din trecut ale s. Uniri nu voesc să mai vorbesc. Trebuie să fie cineva orbit de tot, ca să cuteze a nega, acele merite, cari toți le stim. Gradul actual de cultură la care am ajuns, a pornit și incolțit din sămânța s. Uniri. A nega aceasta, înșamnă a nega trecutul de 200 ani al poporului nostru.

Dacă frații noștri au reușit mai curînd a scăpa de jugul ierarhiei sîrbesti, tot numai Unirei iese a să mulțămi!

Dacă azi ne întrecem a ne crește cler cât mai luminat, dascăli cât să poate mai buni, iar numai s. Uniri avem de a mulțămi!

Ca să mă folosesc de o asemănare foarte actuală, apoi voi zice, că e bună Unirea și pentru »concurența«. Concurența e motorul tuturor acțiunilor, tuturor mișcărilor, tuturor întreprinderilor, ori vom privi terenul intelectual și moral, ori cel material. Concurența naște activitate, activitatea iese eflucul vieții. Numai să fie concurența nobilă, vrednică și conformă cu spiritul bisericesc, să nu degenereze în frivolități, în birfeli. Să ne facem concurență intru a fi mai buni, intru a ne nobilita.

Eu astfel doresc să fie concurență. Pe alt teren nu mă las răpit. Nici creșterea, nici convingerile mele religioase, nici bunul simț nu mă iartă să fac altcum.

Apoi Unirea rămâne neconținut farul luminător, care arată corabiei neamului nostru calea, pe carea trebuie să urmeze, calea spre apus, calea spre Roma. Ea ne aduce aminte pururea de obârșia noastră; ea ne reamintește, că de cătră zăsărit nu ne putem aștepta la nici un bine.

Unirea ne învață să cunoaștem, că lipsiți fiind de neamuri înrudite, nu avem să căutăm airea, decât la țara aceasta strămoșască, de care ne leagă sângele cel mult ce l'am vărsat pentru libertatea acestei patrie.

Tot Unirea ne învață, că pe acest pământ avem să căutăm a trăi în pace și bunînțelegere cu popoarele conlocuitoare și în prima linie cu poporul magiar, de-ore-ce acest popor lipsit și el de neamuri înrudite, în urmă tot numai în noi poate avea prieten sincer, pre care îl leagă de el interesul existenței. Valurile vieții, schimbările aduse de lipsurile așa numitelor resoane de stat, pot să întunece acest adevăr, noue însă nu ne ieste iertat a perde din vedere lucrul acesta, noue nu ne ieste iertat să lăsăm, ca ura să despartă aceste doue popoare, ci neintrerupt trebuie să lucrăm într' acolo, ca aceste doue clemente, avizate imprumutat unul la celalalt, să să potă întâlni cât mai curând în sărutarea de pace.

Unirea ne învață la alipire neclătită, la mulțămită cătră Augustul Tron al Maiestății sale sacratissime regești apostolice, care Tron pururea cu îndurare a căutat la noi, și după împrejurări n'a încetat a ne face bine.

Scurt cuprinzând cele spuse, după cum am anticipat în introducere: Unirea î-și are și azi, și poate azi mai mult ca ori și când, îndreptățirea sa deplină, pentru-că a fost, ieste și va fi: luminătoarea neamului nostru pre cărările destinelor sale providențiale; apărătoarea dreptății, a dragostei de frate, a iubirei de țară și moșie, a bunei înțelegeri întră toți cetățenii, a respectului cătră legi și Tron, a alipurii neclatite cătră limbă și lege.

Iubiți ascultatori! Am ajuns la sfârșitul cuvântării mele. Cu ce voiu încheia?

Mă voiu întoarce cătră Fecioara Preacurată, Hramul acestei sfinte biserici și cu mâinile încleștate, cu inimă smerită, cu lacrimi în ochi, cu buze tremurânde voiu zice:

Fecioară Prealândată! Maică Prea curată! Primește — rogu-te cu smerenie — rugăcinnile de mulțămită ale fiilor mei din aceasta parohie, dar și ale noastre a tuturor! Î-ți mulțămim de scutul tău preapoternic, î-ți mulțămim că ne-ai păstrat neînvinși și vrednici ne-ai făcut a ajunge aceasta mărită și sfântă zi. Rugămu-te, ca biserica aceasta nouă, pre carea Ți-e ținut închinat'o s'o alegi a fi locaș bineplăcut Ție, cum Ți-a fost vechea noastră bisericuță. Arată și aici iubitoarea Ta purtare de grija, cătră cei ce cu încredere aleargă la Tine. Noi în schimb î-Ți făgăduim a înoui evlavia noastră, a încălzi și mai mult inimile noastre de focul dragostei Tale, a sluji cu credință Fiului Teu, ca să ne putem numi fiii Tei. Și eu deosebită făgăduință î-Ți fac Ție, Maică Prealăudată, de a cerceta cât mai des sanctuariul acesta al Tău, și de a aduce jertfă bineplăcută lui Dumnezeu pre altariul acestei sfinte biserice, pentru mântuirea și mângăierea credinciosilor din parohie și a tot poporului Teu.

Rugămu-te Fecioară Preabinecuventată, să duci la Fiul Tău și rugaciunile ce le înălțăm pentru fericita și îndelungata viață a preagloriosului nostru rege apostolic Francisc Iosif; pentru orașul acesta, patron al acestei biserici, care cu mână largă s'a îngrijit de sânt lăcașul Tău; pentru patria noastră iubită, careia îi cerem tărie neînvinșă, indestulare, înflorire și învingere asupra tuturor vrășmașilor săi.

Și mai presus de toate rugămu-te sa ne dobândești tuturor pacea Fiului Teu, ca având adencă și stătătoare pace, să putem s'vârși lucrul cel mare al mântuirii sufletului nostru, și sa ne învrednicim pentru rugaciunile Tale, la înfricoșata adoua venire a Fiului Tău, a sta deadreapta Mării Sale. Amin. (Vezi documentul S.)

După pastorală aceasta clasică ascultată de numerosul public cu toată atențiunea, Ilustritatea Sa Domnul Episcop a continuat cu s. Liturgie, aducând cel din tău sacrificiul legei noue pre altariul de dânsul consacrat, sub care, spre înălțarea solemnității a mai conferit și gradul preoției, diaconului Ioan Ienea clericului absolut și docentului gr. cat. din Lugoș.

Au fost prezenți la aceasta solemnitate primariul orașului Ilustritatea sa consilierul aulic Dr. Carol Telbisz, și mai multi functionari orașenesti; Ilustritatea Sa Domnul comite suprem al comitatului Timișului și al cetații Timișoara Gregoriu Kapdebó, cu Prototiscul comitateus Dr. Ioan Darabanth; și inspectorul scolar comitatens Sebeszta Carol, clerul rom. cat. a fost repre-

sentat prin Reverendissimi domni canonici Dr. Ladislau Kun, Iosif Wittenberger, Georgiu Bauer și parochul protopop local Stefan Patzner, clerul gr. or. rom., prin Reverendissimul domn protopop Dr. Traian Puticiu cu mai mulți reprezentanți ai comunei bisericesci; așa și parochul sârbesc Ilie Beleslijin cu mai multi reprezentanți ai comunei bis. sârbesci, și rabinerul Dr. Iacob Singer cu reprezentantii comunei sale bis. Tabla reg. a fost reprezentate prin: Paul Kotocz, Dr. Demetriu Balázs, Dr. Ioan Iurca, Dr. Dionisiu Szmoligovits etc. Camera comerciale prin secretariul Ioan Maga, și din suita Ilustrității Sale era de față fiscul diecesan Dr. Izidor Pop și redactorul Unirei Aurel C. Domșa.

După sânta Liturgie Ilustritatea sa Domnul Episcop rentors la casa parochială, în prezența preoților asistenți a denumit de protopop onorariu pre parochul local Georgiu Traila pentru meritele sale câștigate în jurul Bisericii celei noi, donandui din partea sa și brău roșu.

A urmat banchetul aranjat de cătră comuna bisericească în otelul dela »Paun« pentru 60 cuverte, la care a luat parte toți onorationii mai sus insirați: Toaste oficioase au fost: parochul local, în numele comunei bisericesci, toastează întru sănătatea Ilustrității Sale Domnului Episcop Consacrator; Ilustritatea Sa multămesce comunei bisericesci, apoi continua a toasta pentru primariul orașului, ca reprezentantele Patronului, pentru comitele suprem comitatens, pentru clerul catolic. Cari la rendul lor toți respund asemenea în toaste căldurose.

Solemnițările zilei s'au încheiat cu concertul aranjat de cătră comuna bisericească cu concursul corului gr. cat. ținut sara la 8 ore în localitățile berariei din Fabric, la care a asistat și Illus. Sa DI Episcop cu toată suita Sa, spre marea bucurie și mângaiere a credincioșilor și a publicului numeros asistent la acel concert. După concert Illus. Sa s'a retras la casa parochială, iară mânezi s'a rentors la reședință, lasând amintiri neșterse în inimile credincioșilor și în analele parochiei.

Scris' am spre pomenire acest articol din urmă despre actul consacrării:

George Traila

parochul Timișoarei protopop onor și asesor consistorial.

Documente:

A

Nr. 17102.

Illustris plurimum Reverende, Amice, Illme, et Reverendissime Dne Eppe Nobis observandissime! Regulatione Dioecesi Waradinensis Graeci Ritus Catholici, juxta Comitatus Dioecesim hanc afficientes, et Vice-Archi-Diaconatus, ab hinc Suae Matti proposita, Eadem Sua Mattas Ssima pro Sua populo quoque Ritus hujus in Spiritualibus Subveniendi Sollicitudine, Clementissime resolvere dignata est, et quidem, ut relate a Parochiam.

Circa Parochiam in Temes-Fabrica, siquidem in Suburbio Temesiensi-Fabrica dicto, Parochia jam in Anno 1738. per Divum Carolum 6-tum Imperatorem et Regem erecta, per Magnae Memoriae Imperatricem et Reginam Mariam Theresiam approbata et Confirmata fuerit, eandem porro quoque ob Exiguum nihilominus Animarum numerum et faciliorem advicinantium filialium Spiritualem administrationem, in qualitate Localis Capellaniae stabiliri, ita tamen, ut Proventus, qui ex Munificentia Magnae Mamoriae Imperatorum, Congruam Localibus Capellanis emensam, Superant, Curator Animarum ibidem porro etiam retineat.

Datum ex Consilio R. L. H. Budae Die 9. Augst. Ano 1796. Celebrato Praettae DVestrae ad Officia paratus, et paratissimi.

Paulus Almásy m. p.

B

Hoc Templum Gr. R. Uitorum Fabricae-Temesiensis aedificatum est, sumptibus Smae C. R. et Ap. Mattis inchoatum autem fuit anno 1770. in cujus depositione lapidis fundamentalis celebrans fuit admodum Reverendus Dominus N. Parochus Gr. R. U. Macoviensis, Diaconi vero admodum Reverendi Pater Alexius Marosan ord. S. B. magni missionarius apostolicus de propaganda fide capitularis Balasfalvensis, nec non Parochus Gr. R. U. Zabraniensis et admodum Rev. Dnus Michael Ortutai pro tunc Gr. R. U. Fabricae hujus Ecclesiae Parochus (qui jam obdormivit in Domino, quo etiam adlaborante et instante

praefatum hoc Templum aedificari caeptum est, sed ejus consumptionem morte praeventus videre non potuit), quae depositio lapidis facta exstitit praesidente Exmo Dno S. R. J. Comite Carolo Clari, tamquam commissario Regio et tota Excelsa Administratione Temesiensi, nec non V. Capitulo csanadiensi. Ad finem autem deductum est 1771., 4. (Novemb.) 9bris, quo die etiam benedictum est facta Osvestania per admodum Rdum Dnum Pater Alexium Marosan ord. S. Bas. Magni tit. superius jam nominatum. Rdum Dnum Joannem ex Kessincz (qui jam e vivis decessit) et admodum Rdum Dnum P. Basilium ord. S. Bas. Magni hujus neoerectae Ecclesiae Gr. R. U. Fabriciensis Parochum quo adlaborante consumatum est jam dictum Templum, et apparamenta, Magnaque pars librorum et reliqua procurata sunt, quae quidem dedicatio sive benedictio in honorem B. Virginis natae solemniter peracta est, praesente jam dicto Excellentissimo Domino Carolo Clari commissario Regio, Excelsa Administratione et V. Capitulo csanadiensi publico applausu et particulari Apostolicae Mattis gratia.

C

Copia.

Inventarium.

Templum vero sequentibus est ornatum et instructum:

1. Ad fores templi est imago Beatae Virginis supra murum forinsecus. In turri extant duae campanulae cujus schala conservatur in tecto domus parochialis.

2. In Sanctuario reperiuntur calix inauratus cum disco sive patenulla cochleari communicantium et stella, duo purificatoria, ciborium cum opertoris ejus, inauratum, pixis infirmorum intus inaurata de caetero ex-stanno, unum cochlear ex aere pro calefacienda aqua tempore fractionis et mixtio item copia sive lanceola.

3. Turibulum ex aere cum cochleari pariter ex aere.

4. Super ara sive престол 6. candelabra lignea marmorisata, una crux lignea inaurata, mappae duae subtiliores, duae grasiores, antimension unum cum spongia.

5. Pro lotionem manum urceolus ex-stanno cum disco et duo mantilia.

6. Ad locum proscomedii sive ofertorii est mensula operta tela dicta carton et albo linteolo candelabrum parvulum aereum,

duae ampullae cum disco. Vasculum ligneum pro conservatione thuris.

7. Ad latus dextrum intransibus Sanctuarium invenitur mensula operta carton ubi etiam extant instrumenta pro oleo et ahenula pro aqua benedicta, cortinae vero trium portarum sunt ex carton.

8. In atrio templi penes portam intrantibus ad sinistram est armarium rubrum, in quo inveniunt apparamenta немре: Stollae sive патрахир tres, albae sive стихар tres, duae ex tela alba, una ex serico floribus contexta, casulae sive фалон duae una ex materia viridi, altera ex serico variis coloribus distincta, racovicae sive manipuli paria duo unum flavum, alter ex damasco rubro, cinguli duo.

9. Calicis, opertoria vulgo dicta проковнице duo paria primum ex materia viridi, secundum ex damasco rubro.

10. Pro Diacono dalmatica sive stihar ex serico stolla nuncupata orarion manipuli ex damasco rubro.

11. Lampas inargentata ante frontispicium sanctuarii 2. candelabra magna item 2. pulpita sive тетрапод operta materia viridi cum inaginibus Beatae V. et S. Georgii, duae cathedrae sive стране ex utraque parte. Tandem tintinabulum.

Libri Ecclesiae hujus Fabricensis sunt sequentes:

1. Triodion, sive officium per totam quadragesimam.
2. Apostolus, sive Liber Lectionum per totum Annum.
3. Misalia duo (horum unum apud Bazilium Kozak Parochum in Makova.)
4. Pentecostarion sive officitura a paschate usque ad Pentecosten.
5. Octoichia duo, unum fine comune Sanctorum alterum vero suplet.
6. Csaslov sive Diurnum.
7. Psalterium Davidicum.
8. Katavasier sive Antiphonale.
9. Evangelium per totum Annum.
10. Molitvelnik sive Rituale.
11. Menelogion sive particule Sanctorum Rutenice.
12. Comune Sanctorum Rutenice.
13. Sacra Scriptura Hungarica.

Restant faciendae duae imagines una S. Georgii M. altera vero Epitaphii Christi Dni, a D. Joanne Mihc. Vagner pictore germanico.

Temesvar, 1773. 31. Dio Jan.

Basilius Keresztesi m. p.
P. T. Adtor.

(Acest primordial inventari să află în Protocolul mic antic la pag. 6., 7., 8., 9.)

E

Másolat.

2031. tan. sz.
36. kgy. 1905.

Tárgyaltatott a városi ügyészségnek a gyárvárosi régi róm. kath. plébánia templomnak a gör. kath. plébánia céljaira való átengedése tárgyában az 1904. évi 396. kgy. 22.942. tan. szám alatt hozott közgyűlési határozat értelmében előterjesztett véleményes jelentése, mely szerint az egyházi javakban tervezett változást jogilag megkönnyíti az a körülmény, hogy a két plébánia a város kegyurasága alá tartozik és egyházi épületeik a város tulajdonát képezik, — az által pedig, hogy a régi róm. kath. plébánia-templom és paplak az új milleniumi templom és paplak felszabadultak rendeltetési használatuktól, a gör. kath. plébánia épületek a gör. kath. plébánia-templom rendeltetésszerű használata pedig a tervezett módon való kellő pótlás, illetve helyettesítés következtében fog megszűnni — kétségtelen, hogy a város közönsége korlátlanul vált tulajdonjogából kifolyólag a róm. kath. régi plébánia épületeket a gör. katolikusok számára átengedheti, a gör. kath. plébánia épületeket pedig saját törzsvagyonává átalakíthatja.

Az ügyési vélemény alapján a két plébániának a város kegyuraságával kapcsolatos viszonya kétségtelenül rendezettnek lévén tekintendő, a város közönsége az egyházi főhatóságokkal már előzőleg nyilvánított hozzájárulásai folytán véglegesen elhatározza, hogy a gyárvárosi régi róm. kath. plébánia-templomot a gör. kath. plébániának használatra átengedi, azt egyuttal a folyó évi költségvetés A. 1. tétele alatt templomépítési célra beállított 14.000 korona összeg erejéig megfelelően helyreállíttatja és a gör. kath. szertartás céljaira berendezteteti, ellenben a rendeltetés-

szerű használat alul ekként felszabadulandó jelenlegi gör. kath. templomot a város korlátlan törzsvagyonához visszacsatolja.

A gyárvárosi régi plébánialakok közül a róm. kath. régi plébánialak szintén felszabadulván rendeltetési használatából, ez is korlátlan városi törzsvagyonként visszavéttetik és egyelőre a jelenlegi módon bérbeadatik; — ellenben a gör. kath. plébánialak egyelőre még a gör. kath. plébánosnak lakásul fentartatik.

Ezen közérdekű határozat 15 napon át közhírré teendő és jóváhagyás végett a m. kir. belügyministeriumhoz felterjesztendő.

Miről a városi tanács, mérnökség és számvevőség tudomásul, továbbá az egyházi főhatóságukhoz való előterjesztés czéljából a gyárvárosi róm. kath. és gör. kath. plébános urak, valamint a határozat kifüggesztése végett a kiadóhivatali kivonattal értesítetnek.

Kelt Temesvár szab. kir. város törvényhatósági bizottságának 1905. évi február hó 27-én tartott rendes közgyűléséből.

(P. H.)

A polgármester helyett
Geml József s. k.
főjegyző.

(Acest decis s'a susternat Preaveneratului Ordinariat din Lugos în origine sub datul 9. Mart 1905. Nr. parochial 21.)

F

Másolat.

22.312. szám.

tan. 1905.

A magy. kir. belügyministerium 1905. évi október hó 10-én 103.936. sz. a. jóváhagyási záradékkal látta el a város törvényhatósági bizottságának folyó évi február hó 27-én ^{2001. tan.}_{26. község.} sz. a. hozott közgyűlési határozatát, melylyel a gyárvárosi régi róm. kath. plébánia templomnak a gör. kath. plébánia részére használatul való átengedését s egyuttal a templomnak 14.000 korona költséggel való helyreállítását és a gör. kath. szertartás szerint való berendezését elhatározta.

Ennek folytán, tekintettel arra, hogy a templom helyreállítására és berendezésére engedélyezett 14.000 korona a folyó évi költségvetés A. I. tétele alatt fedezetet talál, felhivatik a mérnökség, hogy az ezennel visszaadott tervek és költségvetések figyelembe vétele mellett a munkálatok megrendelése végett a gör. kath. plébános ural egyetértőleg tegyen előterjesztést.

A templom átadása a munkálatok befejezése után fog esz-
közöltetni.

Miről a városi mérnökség, számvevőség, valamint tudomásul
és egyházi főhatóságokkal való közlés végett a gyárvárosi róm.
kath. és gör. kath. plébános urat végzessel értesítettnek.

Temesvár szab. kir. város tanácsától 1905. évi október 18-án.

(P. H.)

Dr. Telbisz Károly
polgármester.

G

Másolat.

4190. tan szám.

46. közgy. 1906.

Tárgyaltatott a városi tanács jelentése, melylyel a f. é. 5.
közgy. 1761. tan. számú közgyűlési határozatra való hivatkozással
bemutatja a mérnökség javaslatát a gyárvárosi régi róm. kath.
templomnak a gör. kath. szertartás céljaira való átalakítása és
berendezése munkálatainak vállalatba adása végett.

A városi tanács indítványa folytán a város közönsége a
mérnökség és Traila György gör. kath. plébános együttes javas-
lata értelmében a gyárvárosi régi róm. kath. templom helyre-
állítására és a gör. kath. szertartás szerint való berendezése körüli
munkálatokat következőleg adja vállalatba és pedig:

1. A kőmives-, ács-, lakatos és bádogos munkák elkészítését
legkedvezőbb ajánlata alapján ifj. Ecker József építőmester-
nek, az egységárákra tett 6,7% felfizetés mellett = 6748 K 55 f.

2. A falfestési munkát Marossy Mátyásnak az egység-
árból tett 10% engedmény mellett: 951 K 30 f.

3. Az ikonostasion aranyozását és mázolását Nagy Nep.
Jánosnak, az egységárból tett 15% engedmény mellett:
743 K 75 f.

4. Az asztalos és faszobrász munkát Joánovits Ágoston
asztalos mesternek, az egységárból tett 8% engedmény
mellett: 4271 K 64 f.

5. Az ikonostasionhoz szükséges 21 db. festmény elkészítése
iránti munkálatot Smigelschi Oktáv erzsébetvárosi (Kis-
küküllő megye) állami gimnáziumi tanárnak: 2700 koronáért és
ajánlattevőket ezen munkák eszközésével és szállításával megbiz-
za.

Az összes munkák Temesvárott a helyszínen 1906. évi
augusztus hó végével átadandók.

Az ügyesség megbizatik, hogy vállalkozókkal a szerződés-
eket megkösse és a város közönsége nevében leendő aláírás

végezt a tanácsnak bemutatasa, mi végből az ügyészségnek az összes vonatkozó iratok kiadatnak.

Miről a városi tanács, ügyészség, számvevőség, mérnökség, Traila György gör. kath. plébános ur, továbbá ifj. Ecker József építómester, Marossy Mátyás szoba és diszfestő, Nagy Nep János aranyozó, Joanovits Ágoston asztalos temesvári lakosok, valamint Smigelschi Oktáv állami gimnáziumi tanár ur, erzsébetvárosi (Kisküküllő megye) lakos kivonattal értesítettnek.

Kelt Temesvár szab. kir. város törvényhatósági bizottságának 1906. évi február hó 26-án tartott rendes közgyűléséből.

Telbisz s. k.
polgármester.

Geml József s. k.
főjegyző.

(P. H.)

H

Nr. 75. 1906.

Copia.

Actul

consacrarei campanelor dela Biserica vechie rom.-cat. carea să pregatesce pentru credincioşii gr. catolici din Timişoara.

Campane noue sunt (4) patru:

I. de 336 kgr. cu icoana sântului Vasilie cel mare şi cu inscripţiunea »Tornată cu spesele Bisericii gr. cat. din Timişoara cu ocasiunea schimbării Bisericei în anul 1906.«

II. de 230 kgr. cu inscripţiunea: »Tornată cu spesele cetăţii lib. reg. Timişoara ca Patron al Bisericii gr. cat. în anul 1901.«

III. de 121½ kgr. cu inscripţiunea »Tornată cu spesele cetăţii lib. reg. Timişoara ca Patron al Bisericii gr. cat. în anul 1901.«

A ceste doue de sub II. şi III. au firma ţării de ceeaparte.

IV. de 29½ kgr. cu inscripţiunea: »Donată de Antonin Novotny fabricant de campane în Timişoara.«

Istoricul acestor campane este următoriu: Când cu ocuparea Bisericii celei noua numită milenară şi golirea Bisericei celei vechi din partea credincioşilor rom. catolici din suburbiul Timişoara-Fabric, atunci cetatea lib. reg. Timişoara, ca să poată funcţiona orologiul din turnul Bisericii vechi, a dispus numai decât turnarea celor doue campane, numite mai sus sub Nr. II. şi III. pre spesele cetăţii. Iară când s'a decis finalminte şi s'a şi început renovarea şi adaptarea Bisericii celei vechi pentru credincioşii gr. catolici, la suplica oficiului parochial local gr. cat. dtu 29.

Decembre 1905 Nr. 166 Inclitul Magistrat din ședința adunării generale ținută în 29. Ianuariu 1906. Nr. 1761. decide grațios remânarea alor doue campane și pre maideparte în turn spre foloșința gr. catolicilor, pre cum și sustinerea orologiului din turn în viitoriu pre spesele cetății.

Comuna bisericească gr. cat. din partea ei a decis turnarea unei campane mai mari decât cele doue, și anume de 336 kgr cu computarea alor doue campane mici de până acum de la Biserica vechie gr. cat. ambedoue ca la 100 kgr. de grele. Cassa Bisericeii a suprasolvit pentru aceasta campană 1409 cor. (unamiepatrusutenoua corone).

Domnul Antoniu Novotny fabricant de campane în Timișoara, în acăruia fabrică sau turnat toate aceste campane, a donat din partea să a IV., campană de 29½ kgr.

Aceste campane sau consacrat în Anul Domnului 1906 în luna Iuliu ziua 1. st. n. sau în Dominica IV. după Rosali după ritul gr. cat. — după prealabila concesiune și binecuvântare arhierască din 30. aprile 1906. Nr. 1082, stropinduse cu apă și ungându-se cu s. mir în față Bisericeii celei renovate și în față credincioșilor eșiți cu procesiune la actul consacrării, după terminarea santei liturgii în Biserica vechie gr. cat.

Actul consecrării s'a început cu sântirea apei, după carea a urmat oficiul la sântirea campaneii după tipicul prelucrat de Titu Budu § 9 ungându-se cu mir și stropinduse cu apă sântită la-campană întru onórea Santului Vasilie cel mare, II. întru onorea Sântă Măriei mici (carea este chramul Bisericeii) III. întru onorea Sântului Ioan Botczatoriului; iară a IV. întru onorea Sântului mare Martir Georgie, — așa consacrate aceste campane numai decât sau redicat în turn, predându-se destinăciunii lor.

Intru sunctul acestor campane unînduse rugăciunea Santei Mariei Maicii Domnului, a Sântului Vasilie cel mare, a Sântului Ioan Botczatoriului și a Sântului mare Martir Georgie, Dumnezeul îndurărilor să apere comuna bisericeasca gr. cat. din Timișoara de tot răul. Amin.

Dat în Timișoara la 1. Iuliu st. n. 1906.

(L. S.)
Georgu Hozari m. p.
vice presedințe.
Stefan Bovanko m. p.
notariu.

Georgiu Traila m. p.
paroch și consacrat.
Ioan Carol m. p.
Traian Raduț m. p.
curatori.

Copie.

Parochiam graeco-catholicam Temesvar-Fabricensem concernentia quaequam excerpta ex archivo episcopali Csand.

Petronius Popovich—Popovicz (in nonnullis actis etiam »Pater« ac si monachus fuisset nominatus) per Episcopum condam Csanadiensem Adalbertum e Lib. Bar. a Falkenstein pro suscipiendis s. ordinibus majoribus Munkacsinum missus — ibidem circa annum 1735. in Presbyterum ordinatus, postmodum accepta ab eodem Episcopo Csanadiensi jurisdictione in Fabrica qua curatus graeco-catholicus fungebatur, et quidem circiter usque annum 1743. nam in officiose quodam documento, mentio mortis Petronii fit. 1742.

Idem Petronius — fine propagandae s Unionis — ad multos pagos qua missionarius excurrit. Anno 1737. noster Petronius titulo salarii e cassa camerali annuos 150. — menstruatim 12 fl 30 kr. percipiebat.

Anno 1743. Temesvarini duo Sacerdotes uniti videntur fuisse, et quidem: Andreas Micsesco et Jon (Jovan) Popovicz.

Martio a. 1752. Ladislaus Waynagi Popa unitus pro vacante per abitum profugi Petri Popovicz, curatia graeco-catholica per officium »Landes Administration« vermöge des Ihrer Majestät unserer allergnädigsten Frauen zustehenden Juris Patronatus« praesentabatur. Idem jam antea per tempus in Fabrica spiritualia administrabat. Salarium uniti Sacerdotis fabricensis a 1752. in annuis 150. fl. consistebat.

Dem Demetrio Georgevicz (Georgiovich) der vom Juni 1751 an, als der unirte Popa Peter Popovich entwich, die Fabricer gr. kath. Pfarre provisorio modo versah, wurde als jüngeren Popen — zu seinem Unterhalte im März 1752 ein Stipendium von monatlichen 5 fl. durch die Landes Administration ausgeworfen.

A. 1754. resignirte der in Fabrik angestellte unirte Popa Demetrius Georgevich (Georgevicz) sein durch fast drei Jahre innegehabtes Beneficium, das er theils provisorio modo, theils qua investitus beneficiatus versah. Er unterschrieb sich Capellanus secundarius in Fabrica. Um dieses zweite oder mindere Bene-

ficium kam Demetrius Popovics a. 1754 ein, der dasselbe auch wahrscheinlich erhielt.

Dimitrie Egeres (Egeresch) unirter Seelsorger in der Fabrik im J. 1755 der sein Beneficium resignierte.

A. 1756. forderte die Landes-Administration den Csanader Bischof auf, den unirten Geistlichen Dimitrie Georgevics, dem sub titulo pensionis jährlich 90 fl. angewiesen waren, insolang, bis er in ein vacantes Beneficium einrücken könne, in Temesvar in cura spirituali zu gebrauchen.

A. 1755. befürwortete der Csanader Bischof Graf Engel die Zuthellung eines zweiten Seelsorgers zur unitischen Pfarre in der Fabrik.

An. 1761. wurde Petrus Popovits mit monatlichen 8 fl. bei der unitischen Pfarre Fabrik als zweiter Pope durch die Landes-Administration nach eingeholter Meinung des Csanader Bischofs angestellt.

A. 1768. wurde der Weltpriester Ortutai Michael für das zweite Beneficium graeci ritus Unitorum in der Fabrik vorgeschlagen von der Landes-Administration, dasselbe wurde ihm auch wirklich an. 1769. mit dem darauf systemaliter aufgemessenen Gehalt per jährlich 200 fl. und sonstigen natural Deputaten verliehen.

Im Januar 1771 heisst es in einem Actenstück, dass er gestorben sei.

Basilius Keresztesy an. 1772. Popa unitus in Fabrica eodem anno Sauranum (Zabranum) translatur.

Stephanus Kamenszky versah im Anfange des Jahres 1773. einige Zeit hindurch die unitische Pfarre in der Fabrik. In diesem Jahre wurden auch noch die parochial Proventen von der Landes-Stelle angewiesen.

Pater Nicephorus Aron Ecclesiae graeco-catholicae Fabricensis Administrator ab an. 1773. idem adhuc anno 1777.

Frater Hillarion Dragolovich ordinis S. Basilii vices Rectoris penes ecclesiam suburbanam graeci-ritus Unitorum in Fabrica agens, an. 1774. hic eo anno Diaconus fuisse videtur.

Um das Jahr 1736, ferner 37, 38, 39 war die unitische Bewegung besonders in Murány, Facset, Kesszincz, Feregyszáz, Gollez, Comoristye, Kakova, Füzes, Fenlak, Temerest und Temesvár bemerkbar.

Von Temerest heisst es in einem Actenstück: »Pagus Temerest usque 1744 semper Unitus« daselbst scheint an. 1755 die Union gänzlich aufgehört zu haben, obwohl es noch an. 1756 daselbst eine den Uniten gehörige Kirche gab mit einem unitischen Popen.

In Savran (Zabran) unitus Popa jam an. 1772. erat :

Basilius Keresztesy ordinis s. Basili graeci ritus Unitorum per tres annos Administrator in Sabran (Sauran) cui an. 1774 qua administrator successit Epiphanius Birtok ejusdem ordinis, ab an. 1775 parochus Sabranensis obiit ibidem mense Jan. 1777.

Paulus Beregi gr. Rit. Cath. Ecclesiae neoerectae Arad Administrator anno 1777.

Im Jahre 1776 wurden die 2. in Banat befindlichen gr. unirten Pfarreien zu Zabran und Fabrik der Grosswardeiner gr. kath. Dioecesi einverleibt, doch auch nachher wurde der jeweilige Csanader Bischof in Unions-Angelegenheiten befragt.

A. 1774, 1775, 1777 relationes de Unitis.

Kasics m. p.

Acest document s'a procurat din arhivul episcopesc rom. cat. din Timișoara prin domnul fost archevariu Kasics. — la anul 1872.

Georgiu Traila
parochul Timișiori.

L

Copia din protocolul vechiu parochial pagina 12.

Anno 1773. die 12-ma Decembris fuit installatio neo-adventantis Parochi graeci-ritus catholici Nicephori Aron, ad quem installandum fuerunt specialiter exmissi Commissarii tam ex parte Caes. Regiae Administrationis, quam ex parte Excellentiae Suae Eppalis S. R. J. Comitis ab Engel et quidem ex parte Excelsae Administrationis Spectab. Dnus, Mathias Krazel Excelsae Administrationis Concipista, ex parte vero Eppali Rdimus Dnus Jacobus Sorgenfrei, Ecclesiae Csanadiensis Canonicus, ejusdem Capituli Vice-Cantor, a quibus in Parochiam solitis cum caeremoniis, et cum jure ad percipiendum omnes fructus et utilitates introductus est.

Nr. 9589.

M

Prudentes, ac Circumspecti Domini! Cum vigore benignae Resolutionis Regio Civico huic Magistratui sub 9. May 1826 Nr. 12.507. abhuic intimato, Patronus Ecclesiae Graci Ritus Unitorum in Suburbio Temesvariensi Fabricensi dicto existentis in L. R.-que Civitatem Temesvariensem, velut Proprietarium Fundi ejusdem Suburbii, cum Omnibus Patronatui huic Inhaerentibus devolutus sit, hicce spectato eo quod temporanei praedictae Ecclesiae Parochialis Administratores jam a primaeva fundatione huius Parochiae, praeter pecuniaria subsidia, etiam Naturalibus Deputatis, inde ab Anno 1808. pro scilicet vigore Conventionis inter dominium Camerale, et Eppatum Csanadiensem latini ritus initae, beneficia Parochorum Catholicorum in Banatu regulata exstiterant, in 50 Metretis Tritici Mixti, 30 Metretis Avenae, et 50 M. Fagopyri, 24 Orgias item Lignorum, 24 Urnis vini defecati, et 5 Capeciis Caesareis, seu 250 Centenariis foeni consistentibus, provisi fuerint, Civico huic Magistratui hisce committitur: et quemadmodum pro Moderno Supramemoratae Parochiae Graeco Catholicae Administratore, Abrahamo Dobra annuam 200 flor. Congruam, nec non pro ejate Cantore defixum 100 flor., et pro Comparisone Ecclesiasticorum apparamentorum annum 40 flor. in Conv. M. subsidium, inde a 1. Juny 1826 inchoando e Cassa Civitatis Dependendum jam disposuit, ita praerecensita quoque Naturalia Deputata, velut Accessorium nunc Mentionatae pecuniariae dotationis Constituentia, in Complementum Congruae eidem Parocho ab eodem termino extradari curet, eo caeteroquin Subintellecto: quod eidem Civico Magistratui liberum Maneat, quoad depensionem in quaestione Vertentium Deputatorum cum Eppo Waradiensi Graeco Catholico, sub cujus Dioecesi Parochia Temesvariensis Fabricensis constituitur Occasione Canonicae Visitationis aliam Conventionem ineundi. B. Lazarus Perény m. p. Et Consilio Regio Camerae H. Aulico Budae die 1. Febru. 1827. — Michael Szerbetzky m. p. — In fidem Copiae Temesvarini die 6. Novemb. 1840. (L. S.) Triphonius Szretkovits m. p. Cittis Expeditor.

Copia 12.507.
Copiae

N

Prudentes, ac Circumspecti Domini. Inde ab anno 1774 pro meliori subsistentia Administratoris Ecclesiae Graeciritus unitae,

in suburbio Temesvariensi Fabricarum dicto existens, et per divum Imperatorem Carolum VI-tum anno 1738. fundatae ex Camerali aerario Annue 200 flor. pro ejate Cantore 100 flor. et pro Comparatione apparamentorum Ecclesiasticorum 40 flor., et quidem pe praesenti in Moneta Conventionali penes Temesvariensem Cameralem Cassam Annue dependi extiterunt.

Tenore recens emanatae Altissimae Resolutionis Regiae prae-recensita Annua subsidia, per piae Memoriae Augustam Imperatricem, et Reginam Mariam Theresiam non ad immemorialia tempora, verum dumtaxat, quoadusque Vires Citti Temesvariensis vel Communitatis Graeci gr. Catholicae ferendis his Oneribus suffecturae sint, clementer resoluta, pro parte aerarii Cameralis jam Anno 1782 dum videlicet Civitas Temesvariensis elibertationem Consecuta est, eo magis retrahenda, et ad Civitatem transderivanda fuissent, quod dictum Suburbium Fabricarum fundus subditalis fuerit, qui Citti Occasione elibertationis Suae pro faciliiori Supportatione Onerum gratis cessus exstitit unde prono fluit alveo, cum fundo hocce etiam onera inhaerentia in Civitatem transderivata esse.

Motivo proinde praedictorum, nec non ex Consideratione illa, quod Civitas Temesvariensis intermedio tempore, et ratione Impopulationis, et virium Suarum Multum increverit, Sua Majestas Sacratissima clementer praecipere dignata est, ut Supra Memorata subsidia, quippe Annorum 200 flor. Parochi G. r. Uniti, 100 fl. ejatis Cantoris et 40 fl. C. M. in Comparationem apparamentorum Ecclesiasticorum destinatorum, velut Fundationi haud inita, illico pro parte aerarii Cameralis retrahantur, eorumque continuatio in futurum Solutio Citti Temesvariensi committatur.

Dum proinde Necessary, quoad illico sistendas penes Temesvariensem Cameralem Cassam quaestionatas triplicis ordinis subsidiales Summas ad Temesvariensem R. Caalem Administrationem sub hodierno dimittuntur ordines, una id ipsum Civico huic Magistratui pro requisitae notitiae statu, ea cum inviacione hisce intimatur, ut sua quoque ex parte ad effectum praelaudatae 6-gnae Resolutionis Regiae Camerae Hco Aulicae. Budae die 9-a May 1826 celebrato. — Laurentius Szōgyeny mp. In fidem Copiae. Temesvarini die 9-a Novembri 1840. (L. S.) Triphonius Szretkovits mp. Expeditor.

O

Copia.

Extractus Benigni Privilegii Liberae, ac Regiae Civitatis Temesvariensis. Art. 18.

Et cum huicce Nostrae Liberae ac Regiae Civitati Temesvar quemadmodum Superius Attactum est, Nova quopiam accedant Onera, quae Antea ab aerario Nostro Camerali providebantur quippe Stratum ipsius Civitatis Conservatio Aggerum in Sub Urbiis, Aquae ductus item Machinae ad aquam in Domos propellendam Constructae; praeterea Reparatio, et Conservatio Viarum, Pontium, ae Semitarum Intertentio, item ae Provisio Parochorum Capellanorum, ae Domorum parochialium, haec autem Onera annue ad quinque mille Viginti Septem florenos exurgant. Hinc ut eadem Civitas ferendis illis par reddatur, benigne decrevimus, ut ususfructus epocillationis cremati Diversorii ad Gallum turcicum, quatuor Molarum in Suburbio Fabrique dicto, atque ibidem reperebilibum Sexaginta Inquilinorum Universim in Annuis Proventibus deductis deducendis quinque Mille Nongentos quinquaginta tres Florenos constituentium cum omni proprietate ab eodem aerario Nostro Camerali in hancce Liberam, ac Regiam Civitatem Nostram Temesvar ea lege transferatur, ut eadem cuncta Xenodochii Civilis passiva debita Viginti quatuor Millia flerenorum Constituentia, quae inter tamen Activa etiam ipsius Civitatis in Duodecim Mille florenis numerantur, ad se recipiat; atque haec ratione differentia Nongentorum Viginti sex florenorum, quae Onera inter, ac Beneficia pro his recepta in favorem Civitatis resultat, adaequetur. — In fidem Extractus. Temesvarini die 4. Julii 1840. (L. S.) Sziphonius Szretkovits m. p.

P

Copia.

Conscriptio animarum.

Anno 1782. Mense Decembris in conformitate Suae Mattis Sacratissimae in Hungaria jam dudum usurpati, hic in Provincia hac Banatica neo-incorporata hocce anno primo usurpari coepti Mandati sequaciter Parte ex hujus Parochiae Graec. catholicae Fabricensis Animarum Conscriptio per Inclytum Cottum exigi solita connota, et data est.

Mares	4
Feminae	1
Mares minorennes	3
Femillae	1
Ancilla	1
Parochus	1
Idest: Adulti 7. minorennes 4	—
Suma	11

Hanc summam efficiebant sequentes:

Kantor, conjux ejus, Puerulus ejusdem, et servula. Duo Juvenes Transylvani hic ad calcem signati, Petrus item Horvath Adolescens, qui pro opificio condiscendo appulit, Pavo antiquus, Parochianus, meus quer, et ego.

Servilis Mulier Simina dicta.

Copia. (Stă însemnat așa în Protocolul mic antic. Pagina 15.)

Baptisati a Paulo Beregi Administratore.

Anno 1782 juxta vetus Febr. 11. baptisavi et chrismate ungi Puellulam Mariam Theodori Mielusel cantoris Ecclesiae et conjugis ejus Samphirae suscipiente Ioanne Dimitru Inquilino Fabricensi.

NB. Nata est haec proles 16. Januarii vix que potui inducere ut baptisata, Mater ejus idest Baptisatae spretis divinisque legibus, saepe monita se induci non curavit sed non introducta Intravit Ecclesiam die 6. veteris Martii, me Lyturgiam celebrante.

Pro fatigio collati baptizmatis percepi 7. xr.

Copia. (Să afla așa în Protocolul mic. Pagina 33.)

Milius Sacramentis Provisi in hospitali 1783.

1. Zab János Transylvanus ex Regi. Gyetaiano.
2. Glodan Alexa ex Hung. Reg. Siskavits.
3. Kratsun Gligor e Cottu Bihar Reg. Sisk.
4. Risko Sándor Reg. Sisko.
5. Puskás Imre ex Transylvania possessione Szánto.
6. Tamas Popovits utrumque dic 20-a 8bris.
7. Stephanus Szentlőleki ex Marmacia possessione Nyagova
8. Orosz László.
9. Dantsy Frantz ex Cottu Satmariensi Poss. Aranyos megyes
10. Hajos János
11. Eremias Virtik

} 21. 96-ıs.

Anno 1784.

12. Eremias Virtisz die 24. Januarii.
13. Franciscus Sziry ex Marmatia Ruthen.
14. Georgius Kuszo 8. Februarii Ruthen.
15. Pant Hasinetz 20. Februarii.
16. Szabó András 22. Februarii Ruthen.
17. Joan Bihon 23. Ruthen.
18. Magdas Flore 24.
19. Joan Vagitz.
20. Joan Bránn.
21. Vaszi Gligor.
22. Joan Mardaninitz.
24. Papp Gábor.
24. Ardelán András.
25. Bantsik Togér.
26. Blaga György.
27. Mers Urszu.
28. Fekete György.
29. Volf Lupu.
30. Vlad Mákávey.
31. Thot János.
32. Alexander Szöts.

Defuncti.

1781 die 18. Novembris defectu Presbyterii proprii ipsemet Theodorus Mielusel suum filium Georgium Anni unius, et Mensium trinum penes Ecclesiam sepelivit.

1782 die 27. Martii sepelivi Nicolaum Puerulum Annor quatuor et duorum mensium Theodori Mielusel in coemeterio Latinorum. Taxa. o. o.

1782 die 9. Augustij Motz János indicta sit neptem Joannis Pejo Mariam, Conjugem Michaelis Rác Panduronis Cottensis. (Protocolul mic, pagina 33., 35. 36., 39.)

R

Miscamēntul sufletelor
în parohia gr. cat. din Timișoara pre basa matriculelor.

	botezați	—	cununați	—	morți	2
1781	”	1	”	—	”	2
1782	”	2	”	—	”	—
1783	”	1	”	—	”	1
1784	”	2	”	3	”	1
1785	”	—	”	—	”	—
1786	”	—	”	1	”	3
1787	”	2	”	1	”	3
1788	”	—	”	2	”	—
1789	”	—	”	1	”	—
1790	”	—	”	—	”	—
1791	”	—	”	—	”	1
1792	”	—	”	1	”	—
1793	”	—	”	1	”	1
1794	”	—	”	—	”	—
1795	”	2	”	2	”	1
1796	”	—	”	—	”	1
1797	”	1	”	1	”	1
1798	”	1	”	—	”	1
1799	”	1	”	—	”	1
1800	”	—	”	2	”	1
1801	”	1	”	1	”	—
1802	”	—	”	2	”	—
1803	”	—	”	—	”	3
1804	”	—	”	2	”	3
1805	”	2	”	3	”	2
1806	”	2	”	1	”	3
1807	”	—	”	2	”	1
1808	”	2	”	2	”	1
1809	”	1	”	4	”	2
1810	”	1	”	2	”	1
1811	”	—	”	1	”	1
1812	”	2	”	5	”	1
1813	”	5	”	1	”	2
1814	”	1	”	3	”	1
1815	”	5	”	1	”	8
1816	”	—	”	—	”	4
1817	”	2	”	4	”	1
1818	”	3	”	4	”	4
1819	”	1	”	1	”	2
1820	”	—	”	6	”	3
1821	”	4	”	2	”	3
1822	”	4	”	3	”	3
1823	”	4	”	3	”	3

	botezați	5	cununați	4	morți	1
1824		5		4		1
1825	"	6	"	4	"	2
1826	"	12	"	10	"	10
1827	"	6	"	5	"	14
1828	"	6	"	8	"	20
1829	"	2	"	6	"	8
1830	"	8	"	4	"	9
1831	"	7	"	3	"	11
1832	"	6	"	3	"	9
1833	"	6	"	2	"	3
1834	"	8	"	5	"	5
1835	"	5	"	6	"	7
1836	"	6	"	4	"	8
1837	"	4	"	2	"	2
1838	"	6	"	1	"	5
1839	"	5	"	1	"	8
1840	"	5	"	2	"	12
1841	"	8	"	6	"	13
1842	"	10	"	5	"	18
1843	"	7	"	8	"	14
1844	"	9	"	9	"	12
1845	"	11	"	4	"	9
1846	"	6	"	3	"	9
1847	"	10	"	4	"	9
1848	"	7	"	4	"	12
1849	"	9	"	4	"	29
1850	"	6	"	4	"	21
1851	"	21	"	3	"	16
1852	"	15	"	9	"	17
1853	"	14	"	11	"	49
1854	"	22	"	16	"	32
1855	"	30	"	5	"	63
1856	"	35	"	9	"	70
1857	"	25	"	7	"	43
1858	"	40	"	10	"	48
1859	"	44	"	17	"	51
1860	"	31	"	8	"	49
1861	"	18	"	12	"	58
1862	"	25	"	14	"	21
1863	"	21	"	11	"	34
1864	"	16	"	3	"	30
1865	"	26	"	10	"	19
1866	"	27	"	7	"	39
1867	"	24	"	6	"	26
1868	"	25	"	13	"	30
1869	"	17	"	16	"	31
1870	"	23	"	12	"	29
1871	"	18	"	6	"	19

1872	botezați	16	cununați	4	morți	40
1873	"	17	"	10	"	37
1874	"	19	"	8	"	28
1875	"	13	"	6	"	13
1876	"	22	"	4	"	18
1877	"	20	"	6	"	24
1878	"	17	"	4	"	33
1879	"	17	"	8	"	16
1880	"	22	"	6	"	28
1881	"	24	"	5	"	30
1882	"	19	"	6	"	27
1883	"	23	"	2	"	28
1884	"	20	"	5	"	30
1885	"	21	"	10	"	37
1886	"	19	"	6	"	33
1887	"	18	"	3	"	25
1888	"	12	"	7	"	28
1889	"	19	"	2	"	20
1890	"	23	"	3	"	35
1891	"	27	"	4	"	26
1892	"	17	"	4	"	24
1893	"	22	"	5	"	26
1894	"	29	"	—	"	19
1895	"	21	"	5	"	19
1896	"	51	"	2	"	29
1897	"	17	"	2	"	19
1898	"	14	"	2	"	26
1899	"	16	"	3	"	15
1900	"	12	"	5	"	23
1901	"	14	"	—	"	17
1902	"	17	"	4	"	17
1903	"	15	"	4	"	26
1904	"	15	"	2	"	19
1905	"	13	"	1	"	28
		1386			543	1986

S

documentul episcopesc așezat în peatra altariului.

Nr. 2860/1906.

Vasile Hossu.

Din Indurarea lui Dumnezeu și Grația Sântului Scanu Apostolic al Romei Episcop Român Unit al Lugoșului, Prelat Domestic al Sfinției Sale, Pontificelui Roman, Doctor în Filosofie și Santa Teologie etc.

Cetitorilor în Domnul Salutare.

În tenoarea litteritor presente facem cunoscut tuturor, căroră sē cuvine în timpul de față și în cel viitor, că după-ce Biserica veche greco-catolică din Timișoara-Fabrică, parohie greco-catolică situată în Districtul protopopes de același nume pe teritorul Inclitului Comitat al Timișului și stătătore sub Inaltul Patronat at Cetății libere regești Timișoara, în urma decisului adunării generale a Cetății libere regești Timișoara de dt. 27 Februar 1905 Nr. 2031 a rămas la dispozițiunea nețermurită a Patronatului și tot în înțelesul acelu decis adus după prealabila ascultare și invoire a Ordniariatelor concernente pe sēma credincioșilor parohiei greco-catolice s'a predat biserica de până aci romano-catolică din Timișoara-Fabrică, carea tot amēsurat memoratului decis de mai sus în decursul anului 1905 și 1906 sa renovat și adaptat după ritul Bisericei greco-catolice cu suma de 14.000 corōne spese suportate de Inaltul Patron și 1000 corōne prestatē de Comuna bisericēsna și prelângă acestea sâ provēzut cu tōte cele de lissă, așa Noi Sâmbătă în 24 și Duminecă în 25 Novembre st. n. anul Domnului 1906 amēsurat prescrielor Sânteii Nōstre Bisericei greco-catolice cu ajutorul ceresc am consacrat acēstă Biserică parochială din Timișoara-Fabrică întru onoarea Nasterei Preacuratei Feciore Maria e Născătōrei de Dumnezeu, carea este Hramul acestei Biserici, și așezând ni Trapezul Altarului pârțicele din moaștele Sfântului Martir Teogen, primite din Lipsanoteca Bisericei Apostolice din Roma cu rescrisul Sacrei Congregatiuni de Propaganda Fide de dto 29 April 1885 Nr. 3, astfel am dedicat cu solomnitatea cuvenită acest Edificiu sacru spre cultul public dumnezēesc, în lauda și mărirea Preasfintei și de viēță făcătōrei Treimi spre folosul spirituāl și mângaierea credinciosului popor al parohiei greco-catolice române din Timișoara :

Guvernată fiind în aceste timpuri Biserica lui Christos de cătră Sfnitia Sa Preafericitul Părinte Pin al X-te Papa dela Roma în anul al patrulea al Pontificatului seu, domnind Majestatea Sa Sacratissimă Francisc Josef I. Imperat al Austriei și Rege Apostolic al Ungariei, reprezentat fiind Inaltul Patronat prin Illuștritatea sa Dr. Telbisz Károly Primarul Cetății libere regești Timișoara și Consilier Aulic, fiind Comite suprem al Inclitului Comitat al Timișului și totodată al Cetății libere regești Timișoara Illuștritatea Sa Kabdebo Gergely, sa indeplinit consacrarea acestei Biserici cu asistența Frașilor Onorați în Christos: Illuștritatea Sa Ioan

Boroş Canonic Custode al Bisericei Catedrale de Lugoş, Provicar General şi Prelat Domestic al Sfinţiei Sale Pontificelui Piu X., Reverendissimul George Telescu, Canonic Prebendat şi purtătorul oficiului protopopesc al Timişorei, Multonoratul George Trailă Parochul local şi Assesor Consistoriac, Multonoratul Ioan Tiucu Protodiacon Catedral, Assesor Censistor, Onoratul Georgiu Popoviciu protopop in Lugoş, Onoratul Georgiu Muntean paroch in Ghilad, Dr. Stefan Pop preot in Jezvin, Onoratul Michaiu Jivanca preot in Petromán, Onoratul Iocu Petean preot in Chernecia, Onoratul Nicodin Popoviciu preot deficient, Rev. Silviu Posiar lector şi practicant la oficiul Nostru diecesan, Joan Bogdanfi teolog de an IV, Virgiliu Pop teolog an II, Aurel Petean teolog an I, Atanasiu Pantea teolog an I, Quintiliu Costea teolog an I, Representată Fiind Comuna bisericăscă greco-catolică din Timişoara prin Epitropii bisericeşti.

Spre al cărni lucru mai mare crezământ datăm aceste Littere subscrise cu mâna Noastră proprie şi a Secretarului Nostru şi întărite cu sigilul Episcopiei Lugoşului in Cetatea liberă regescă Timişoara la 25 Novembre anul Domnului unamienouesuteşese, al Episcopatului Nostru anul al IV-lea.

